

Eticko – pedagogický systém křesťanství: reflexe a kritika

Ivana Kinclová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Ivana KINCLOVÁ
Osobní číslo: H118118
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Eticko-pedagogický systém křesťanství: reflexe a kritika

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS „Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách“ (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na postoj katolické církve k potratům, homosexualitě, antikoncepci, celibátu a dalším otázkám etiky;
- na hledání odpovědi na otázku, proč existuje rozdílný pohled na dané otázky uvnitř křesťanských církví;
- na možnosti spolupráce sociální pedagogiky s církví v uplatnění výchovy mládeže a dospělých.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum rozhovorů s členy církví.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Minařík, M. Mariánská dogmata. Brno: Karmelitánské nakladatelství, 1991. Novák, S. Milníky života: Katecheze: Výklad desatera, podrobné katecheze pro mladší děti, Praha: Řád, 1991. Papež Pavel, J. Encyklika Jana Pavla II: O životě, který je nedotknutelné dobro, Praha: České katolické nakladatelství, 1995. Pecka, D. Umění žít: katolická mravouka. Praha: Vyšehrad, 1947. Pesch, O.H. Základní otázky katolické víry. Praha: Vyšehrad, 1997. Rotter, H. Sexualita a křesťanská morálka. Praha: Vyšehrad, 2003. Schiélé, R. 15 dní s Donem Boskem. Praha: Cesta, 1999. Tomášek, F. Pedagogika: Úvod do pedagogické praxe pro vychovatele a rodiče. Boskovice: Nibowaka, 1992.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

Katedra společenských věd

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

IVANA KINCLOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 21.4.2014

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3.

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na postoj církví k otázkám homosexuality, celibátu, ordinaci žen, antikoncepci a potratům. Teoretická část je zaměřena na historické rozdíly v daných církvích a působnost na území Čech a Moravy. Praktická část se sestává z rozhovorů s představiteli jednotlivých církví a k rozboru jejich názorů na dané otázky týkající se celibátu, antikoncepce, homosexuality a potratů. Výstupem je možnost spolupráce církví mezi sebou a možnost spolupráce sociální pedagogiky s křesťanstvím.

Klíčová slova:

Sociální pedagogika, historie církví, protestantské církve, římskokatolická církev, etika, celibát, ordinace žen.

ABSTRACT

Bachelor thesis is focused on church's attitude towards issues of homosexuality, celibacy, woman ordination, contraception and abortions. The theoretical part is focused on historical differences in selected churches and their activity on the territory of Bohemia and Moravia. Practical part consists of interviews with representatives of selected churches and analysis of their opinions on celibacy, contraception, homosexuality and abortions. Output of theoretical part should be the possibility of cooperation churches with each other and possibility of cooperations social pedagogy with Christianity

Keywords:

Pedagogy, history of churches, protestant churches, Roman Catholic church, ethic, celibacy, woman ordination

Děkuji panu PhDr. Mgr. Antonínu Dolákovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, čehož si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 HISTORICKÉ DŮVODY ROZDÍLNOSTI NÁZORU KŘEŠŤANŮ.....	11
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.2 ZÁKLADNÍ PLATFORMY ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE	13
1.3 ZÁKLADNÍ PLATFORMY PROTESTANTSKÝCH CÍRKVÍ.....	15
1.4 SROVNÁNÍ PLATFORMY ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE A PROTESTANTSKÝCH CÍRKVÍ.....	15
1.5 SPOLUPRÁCE V PRAXI.....	16
2 OBECNÉ BODY VÝCHOVY V RÁMCI KŘEŠŤANSKÝCH CÍRKVÍ.....	19
2.1 OBECNÉ BODY VÝCHOVY U ŘÍMSKOKATOLÍKŮ.....	19
2.2 OBECNÉ BODY VÝCHOVY V PROTESTANTSKÝCH CÍRKVÍCH	20
II PRAKTICKÁ ČÁST	22
3 VÝZKUM.....	23
3.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, OTÁZKA A CÍL	23
3.1 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	23
3.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	24
3.3 POUŽITÉ METODY	25
3.3.1 Kvalitativní výzkum.....	25
3.3.2 Interview	26
4 INTERPRETACE ROZHOVORŮ.....	27
4.1 VÝZKUMNÝ VZOREK Č. 1 – KNĚZ KATOLICKÉ CÍRKVE	27
4.2 VÝZKUMNÝ VZOREK Č. 2 – PASTORKA PROTESTANTSKÉ CÍRKVE.....	28
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK Č. 3 – KNĚZ KATOLICKÉ CÍRKVE.....	28
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK Č. 4 – SUPERVIZORKA A PASTORKA PROTESTANTSKÉ CÍRKVE	29
4.5 VÝZKUMNÝ VZOREK Č. 5 – KATOLICKÝ PEDAGOG A PSYCHIATR	30
5 VÝZKUM.....	31
5.1 INTERPRETACE ROZHOVORŮ.....	31
5.1.1 Výchova obecně a řešení konkrétních případů	32
5.1.2 Uvádění dětí a mládeže do členství v církvi	36
5.1.3 Schopnost poradit v partnerských a výchovných problémech	40
5.1.4 Sexualita ve víře – homosexualita, antikoncepce, potraty	43
5.2 DALŠÍ PRÁCE TÝKAJÍCÍ SE TÉMATU KŘEŠŤANSTVÍ A PEDAGOGIKA	48
5.2.1 Pedagogika očima vysokoškolského studenta a protestanta	48
5.2.2 Nejvýznamnější pedagog v historii československé katolické církve	49
6 ZÁVĚR.....	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	55

ÚVOD

Tato bakalářská práce pojednává o problému spolupráce napříč křesťanskými církvemi a to jak katolické, tak mezi protestantskými církvemi. Dále se pokusí najít řešení ve spolupráci církví se sociální pedagogikou v uplatnění výchovy mládeže a dospělých. Měla by být souhrnem poznatků získaných studiem na IMS v Brně v oboru sociální pedagogika a zkušeností s působností křesťanské církve v okolí. Provéřit, zda církve mohou vnést do pedagogiky jiný pohled na výchovu. Na druhé straně jsou zde oblasti výchovy, kde se jen stěží podaří najít společnou řeč, i když by to bylo na místě. V současné době, kdy pod vlivem okolností spojených s nástupem nové hlavy církve¹, se projevuje daleko více ochoty mluvit i o věcech dříve zapovězených, je možná i spolupráce v těchto tabuizovaných oblastech. Právě současný papež nabízí aktualizovaný a moderní pohled na ta témata, která měla v minulosti svoji jasnou a nediskutabilní odpověď – týká se hlavně antikoncepce, pohledu na homosexuální jedince a konzervativní výchovu dětí v rámci církve.

Žijeme ve státě, kde byl vždy kladen velký důraz na rodinu. Z historického hlediska můžeme Českou republiku považovat za křesťanský stát (uznáváme mezi významnými předky Cyrila a Metoděje, svatého Václava, považujeme za důležité různé křesťanské svátky). V současnosti se však na první pohled čím dál více oddaluje křesťanství od ostatního života, kdy křesťanství bývá často chápáno jako složka společnosti pro stát neekonomická a představitelé i účastníci církví jsou spíše přítěží než těmi, kdo by nám měl co nabídnout. Zvláště ve dnech řešení církevních restitucí je křesťanství (někdy i oprávněně) považováno za složku, která pouze odčerpává finance a společnosti zpět nic nepřináší. Z okolního pohledu se křesťanské církve uzavírají do vlastních společenství s nepříliš transparentním fungováním a přestávají být partnerem i v dříve základních bodech spolupráce, jakými byla právě výchova či péče o potřebné.

Taktéž hodnocení samotných představitelů (primárně) katolické církve není s ohledem na různé mediálně prezentované prohřešky ideální. Ateistická společnost pak logicky nemusí být úplně ochotná vytvářet s těmito osobami (nebo s jejich platformou – církví – jako takovou) základní pravidla pro výchovu dětí a mládeže, když právě s nemorálním

---

¹ Vlastním jménem Jorge Mario Bergoglio, zvolen 13. března 2013

(a nezákonným) jednáním vůči mladistvým jsou tyto osoby spojené. Přitom právě základní morální a etické zásady křesťanství, které vychází z desatera, mohou pomoci okolní společnosti ve vypořádání se s různými neduhy moderní doby.

Cílem bakalářské práce je zjistit, do jaké míry je možná spolupráce katolických a protestantských pedagogů při výchově dětí a mládeže s ohledem na různorodé názory nejen křesťanství a ateismu, ale i v samotných církvích jako takových, a to hlavně v otázkách sexuality, homosexuality, antikoncepce a potratů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORICKÉ DŮVODY ROZDÍLNOSTI NÁZORU KŘEŠŤANŮ

Křesťanství jako takové je často nezúčastněnými lidmi chápáno jako jeden celistvý soubor fanatických členů s určitou hierarchií a popírajících veškeré vše moderní, vědu, ekonomiku aj. Účastníci jsou často jednoduše označováni jako jasní příslušníci křesťanské politické strany, jako ti, kteří mají za povinnost prožít život v chudobě, kostel navštíví nejméně jednou za týden, jejich televize a rádio jsou omezeny na křesťanské vysílání, jediné čtivo je bible a katechismus, případně katolický týdeník a sex chápou jen jako prostředek pro založení rodiny, o kterém se nemluví.

Právě teorie (a mnohdy i praxe) o tabuizování lidské sexuality a umístění tohoto tématu mezi ty s přesnými a striktními pravidly (potrat je smrt, homosexualita je nepřirozená a nepřípustná, antikoncepce je proti bohu) činí z křesťanství velmi často na první pohled nevhodného partnera pro edukaci dětí a mladistvých v základních otázkách. Dalším důvodem bývá názor, že křesťanství je uzavřené vůči světu a starající se pouze o své ovečky nebo se jedná o záležitost důchodců, kteří v něm nalézají naplnění volných chvilí. Velmi vážným důvodem však může být i samotné fungování křesťanství jako takového, neboť se nejedná o soubor stejných názorů a jednotlivé myšlenky se liší dokonce ve svých základech. Taktéž nemá jednotnou hierarchii. Z historických důvodů totiž nemusí rozhodně znamenat křesťan rovná se katolík (i když katolíci tvoří nejsilnější část křesťanství, minimálně v České republice)

Protestantská reformace v 16. století byla pro křesťany krokem k demokracii a znamenala osvobození se od kontroly církevní moci, od centrální vlády a církevních vymahačů peněz. Reformace jednou pro vždy rozdělila jednotu západního křesťanství a poukázala na důležitou roli jednotlivce při své spáse a na jeho práva z toho vyplývající. Jeden ze základních rozporů protestantismu s katolickou vírou vychází z poznání, že víra musí přijít sama od člověka. Jinak nemá smysl jedince tlačit na tuto cestu. Víra pochází zevnitř, je součástí jedince a člověk ji nepřijme, pokud v ní nevěří vnitřně. Za základ protestantského vyznání můžeme považovat postoj, kdy se víra pojímá jako druh poznání, jehož předmětem je Boží slovo a na němž závisí spása člověka.

1.1 Základní pojmy

Celibát – tento označuje v římskokatolické církvi povinné bezženství. Celibát se nedodržel až do prvního lateránského koncilu², který zakázal kněžské manželství.

Ordinace žen – tímto slovním spojením myslíme zapojení žen na službě uvnitř církve, a to až na nejvyšších pozicích. Ordinované ženy se tak mohou podílet i na nejvyšším vedení církve.

Protestanti – lidé, užívající někdy i označení evangelíci. Jedná se o tzv. sbory, uskupení, která vznikla na protest vůči křesťanským praktikám ve středověku. Zakladatelé se rozhodli vrátit se k úplným počátkům, bibli, a svůj další život postavit na ní. Protestantské sbory jsou dnes různého zaměření, podle konkrétních lidí, kteří stáli v počátcích. Představitelé se nazývají pastoři, tito mají většinou svoji rodinu a např. v USA jsou nejsilnější složkou křesťanského náboženství.

Katolíci – jedná se o dnes nejsilnější část křesťanů. Toto náboženství vzešlo z těch židů, kteří byli ochotni přijmout myšlenku zmrtvýchvstání Krista a často za toto přesvědčení i zemřít. Dnes jsou katolíci rozděleni na římskokatolickou a řeckokatolickou část, přičemž si jsou obě velmi podobné a liší se spíše jen svým umístěním na mapě.

Pastor – představený protestantského sboru nebo některé jeho sekce. Může jím být i žena nebo i ženatý muž.

Kněz – představený katolické církve. Jedná se o osobu vysvěcenou (ordinovanou), je jí vždy svobodný muž. Svěcení předchází šest let v kněžském semináři a rok jáhenské služby. Kněz může být dále svěcen na biskupa a posléze i kandidovat na nejvyššího zástupce katolíků, papeže. Kněz se ve svém životě musí smířit nejen s celibátem, ale třeba i s cestováním – z pověření biskupa může být v rámci svojí diecéze kdykoli přesunut.

---

² Pět shromáždění biskupů v někdejším papežském paláci považuje katolická církev za ekumenická neboli všeobecná. První lateránský koncil se konal v r. 1123 a potvrdil celibát.

Jáhen – jiným slovem diákon, služebník, je v podstatě kněz s omezenými pravomocemi. Jáhen je buď dočasný, tzn. budoucí kněz v roční přípravě na kněžské svěcení (a slibující celibát) nebo trvalý, ten který se rozhodne sloužit v církvi a přitom mít rodinu. Právě existence rodiny (minimálně manželského stavu) je v tomto případě podmínkou.

1.2 Základní platformy římskokatolické církve

Křesťanství je nejstarší církví a její kořeny podle Bible³ sahají až ke stvoření světa. Křesťanská církev se zrodila z Judaismu zmrtvýchvstáním Ježíše Krista⁴ - tuto tezi právě většina židů nepřijala a Ti, kteří jí uvěřili, začali sami sebe nazývat křesťané (ze slova *christos*, což znamená pomazaný nebo mesiáš). Ostatní (židé, judaisté) stále očekávají příchod svého spasitele, a Ježíše Krista, podobně jako další náboženství (např. muslimové) považují jen za jednoho z proroků. Křesťané začali psát nový věk, biblicky nazývaný Nový zákon.

Nový zákon, na rozdíl od Starého zákona, nabízí možnost odpuštění. Zatímco Starý zákon prezentuje Boha jako spravedlnost a trest, Nový zákon ukazuje i stvořitele odpouštějícího a milosrdného. Právě smrt a zmrtvýchvstání Ježíše dává křesťanům naději, že právě tento jeho úkon pro ně může i po poklescích znamenat spasení. I proto se novým zájemcům o náboženství doporučuje četba nejdříve knih Nového zákona a teprve potom Starého. Nejdříve tak pochopí význam víry a až následně její důvody a historii. Základ nového zákona tvoří evangelia⁵ (knihy Matouše, Marka, Lukáše a Jana), Skutky apoštolů, soubor epištol (dopisů hlavně od sv. Pavla církevním obcím) a kniha Zjevení sv. Jana. Nový zákon je výjimečný, kromě své důležitosti pro křesťany, hlavně ze dvou důvodů – jednak lze autorství evangelí přiznat přímo jmenovaným osobám (nejstarší dochované opisy jsou již z období několika desítek let po jejich smrti, což by mělo prezentovat jeho přesnost lépe, než např. u Platóna, kdy je to cca 200 let). Druhou jedinečností je rozšířenost bible jako takové – v současnosti je přeložena do více než 2 500 jazyků, což z ní dělá mezi knihami unikát.

---

³ Soubor knih, které křesťanství považuje za posvátné a inspirované Bohem

⁴ Stěžejní postava křesťanství, syn Josefův a Marie, mesiáš a spasitel

⁵ Text pojednávající o životě a zmrtvýchvstání Ježíše Krista

Bible se však stala jen jednou z platforem pro původní křesťanskou církev, dnes známou jako Římskokatolickou, čítající přes 1,13 miliard členů, tzv. pokřtěných (jen v ČR je to téměř 1,1 milionu). Tou druhou je tradice, která provází římskokatolíky od prvních křesťanů a vůči které se i mírně upravují překlady bible. Tato tradice mimo jiné přikazuje celibát pro katolické vedení (po vzoru prvních apoštolů), stanovuje hierarchii, zakazuje ordinaci žen apod. Právě tradice dávala v minulosti představitelům pocit velké moci, kdy oni by měli vládnout nejen dalším církvím, ale i světu jako takovému. Toto byl jeden z důvodů, kdy při pokusu ovládnout východní církve z Říma v r. 1054 došlo k rozpadu křesťanství, a tyto církve byly pro svůj nesouhlas s vedením Vatikánu exkomunikovány. Zde se začíná datovat právě římskokatolická církev (exkomunikace byla platná až do druhého vatikánského koncilu roku 1965).

Pocit nadřazenosti provázel římskokatolickou církev po dlouhou dobu její existence. V roce 1095 vyhlásil papež Urban III.⁶ první křížovou výpravu za účelem dobytí Svaté země a osvobození míst posvátných pro křesťany z rukou muslimů. Další křížové výpravy již byly směřovány do dalších oblastí (Egypt, Řecko, apod.) a jejich cílem bylo mimo jiné i vymýtit pohanství. O pár století později začala církev, jako odpověď na vznik kacířských hnutí, ve kterých spatřovala ohrožení svého učení a své autority, praktikovat inkvizici jako správní instituci pro vyšetřování kacířství a vypořádání se s ním. Toto období je známé např. pro pálení čarodějnic a také je s ním spojován nejvýznamnější vliv římskokatolické církve na řízení zemí a nabývání majetku. S majetkem souvisí i její později zavedené aktivity – zneužívání odpustků. To spolu s dalšími činnostmi napadl 31. října 1517 Martin Luther⁷ jako kritiku zlořádů tehdejší církve. Tímto úkonem prakticky připravil půdu pro vlastní reformaci církve různými hnutími, které se odtrhly a daly tak vzniknout novým křesťanským církvím, jako je protestantismus. Autonomních hnutí je dnes přes dvacet, žádné však nedosahuje velikosti a rozšíření římskokatolické církve (ta je tvořena polovinou všech křesťanů)

V dnešní době Vatikán opět usiluje o nalezení cesty k ostatním křesťanům, hlavně zásluhou Jana Pavla II.⁸, který se snažil o sblížení se jak s těmito věřícími, tak i s judaisty. Napomohl tomu i výsledek druhého vatikánského koncilu v letech 1962 – 1965, svolaného

---

⁶ Papež od 12. 3. 1088 – 29. 7. 1099

⁷ Martin Luther 1483 – 1546, zakladatel protestantismu

⁸ vlastním jménem Karol Józef Wojtyła z Polska, 264. papež v dějinách církve

papežem Janem XXIII., jehož se Jan Pavel II. účastnil jako arcibiskup a který mu otevřel směr právě ke sblížení s dalšími křesťany.

1.3 Základní platformy protestantských církví

Protestantismus je jeden z hlavních směrů křesťanství, vycházejících z náboženských reformních hnutí západní Evropy pozdního středověku a raného novověku, především z reformace, zahájené vystoupením Martina Luthera proti prodeji odpustků roku 1517.

Protestantská reformace v 16. století byla krokem k demokracii a osvobození se od kontroly církevní moci, osvobození se od centrální vlády a církevních vymahačů peněz. Reformace jednou pro vždy rozdělila jednotu západního křesťanství a poukázala na důležitou roli jednotlivce při své spáse a na jeho práva z tohoto vyplývající. Jedním z rozporů s katolickou vírou vychází z poznání, že víra musí přijít sama od člověka. Jinak nemá smysl jedince tlačit na cestu víry. Víra pochází zevnitř, je součástí jedince a člověk ji nepřijme, pokud v ní nevěří vnitřně. Za základ protestantské víry můžeme považovat postoj, kdy se víra pojímá jako druh poznání, jehož předmětem je Boží slovo a na němž závisí spása člověka. Zajímavé je, že ač katolická církev vede své kněze striktně k celibátu, je v protestantských církvích umožněno představitelům církve ženit se, mít rodinu a dokonce se objevují v jejich vedení i ženy, které určitě mají co říci k dění v církvi.

1.4 Srovnání platformy římskokatolické církve a protestantských církví

Jak protestanty, tak i katolíky, je samozřejmě potřeba chápat jako zástupce jedné víry, lišící se jen v některých bodech, ovšem někdy velmi zásadních. V mnoha názorech se shodnou, ale najde se zde i hodně rozporů a to i v základních myšlenkách. Obě skupiny věří ve stejného boha, doufají ve stejné spasení a společný název mají i v rubrice Nejvýznamnější kniha, a to bible, i když ta není vždy úplně stejná. Další rozdíly se dají najít v základních teologických otázkách a hlavně v tradici – zatímco katolická církev se v průběhu dějin vyvíjela (a vždy ne úplně ideálním směrem), protestanté odmítli právě tento směr vývoje a za jedinou základnu své víry zvolili bibli. V tomto šli dokonce tak daleko, že se snažili najít ten nejpřesnější překlad bible napsané prvními křesťany a proto např. čeští členové těchto sborů používají bibli Kralickou. Jejich vztah k bibli je až takový, že odmítají veškeré názory, které své kořeny v bibli nemají.

Jak již bylo uvedeno výše, protestantská církev vznikla na základě protestů a neshod s postupy tehdejších křesťanských představitelů. Katolická církev je postížena centralizací a vše vede jedním směrem, kdy hlavní slovo má papež a kardinálové. Pokud člověk věří tomu, co učí biskupové v čele s papežem, má naději na spasení a věčný život. Jako hlavní je vnímána církevní autorita oproti protestantství, kdy je dáván důraz na jedince, víru pocházející z člověka. Každý je před Bohem odpovědný sám za sebe. Nezáleží na poslušnosti vůči církvi, ale na vlastní víře v boží milost. Další rozpor vzniká při akceptování bible. Katolická církev se, tak jako protestanti, opírá o bibli, ale dále do víry vnáší další prvky církevních tradic typu úcta ke svatým a k Panně Marii, odmítání ordinace žen a další, které se vytvářely po staletí. Protestanti se drží bible a považují ji za jediný a postačující základ víry.

Z pohledu ateisty je katolická církev vedena jedním směrem a tvoří jednotnou organizaci spojenou autoritou biskupů a papeže, která sama sebe chápe jako jedinou právoplatnou církev. Ostatní křesťané jsou pro ni jen odloučeným společenstvím. Budoucí jednota je brána jako obnova a spojení všech církví, které budou opět spadat pod vedení papeže. Protestantské církve jsou na druhou stranu za staletí své působnosti roztržštěné. Rozdíly mezi nimi však jsou minimální a je mezi nimi neustálá spolupráce. Neusilují o sjednocení církví. Budoucnost a jednotu církví vidí ve spolupráci a důvěře, která mezi nimi panuje. Jedním z největších rozdílů mezi katolickou církví a sbory protestantských církví je názor na celibát, ordinaci žen a samozřejmě antikoncepci. Katolická církev striktně zakazuje jakoukoliv antikoncepci počínaje hormonální antikoncepcí a konče mechanickým zabráněním početí, na prvním místě je vždy život dítěte. Na druhé straně se k tomuto problému staví protestantské církve čelem a uznávají potřebu dnešního pohledu mládeže a lidí obecně a jsou ochotny připustit antikoncepci jak při plánování početí dítěte, tak i v zabránění přenosu pohlavních chorob.

1.5 Spolupráce v praxi

„Zažil jsem setkání asi sto padesáti mladých lidí s jedním starým prelátem. Jeho promluva, celá čtená z papíru bez jediného pohledu na shromážděné, byla protkaná citacemi

z dokumentů Druhého vatikánského koncilu. Hleděl jsem do tváří přítomné mládeže a viděl jsem její zklamání. Někteří z kostela odešli⁹.”

Tato zkušenost Maxe Kašparů je jedním z častých důkazů (opakuje se v další větě), jak církev, hlavně ta katolická, nezvládá oslovit mladé lidi. Dalším dokladem je i složení aktuálně praktikujících křesťanů - většina z nich jsou lidé staršího věku, velmi často ti předtotalitní nebo ti, kteří byli k víře vedeni během totality s tím, že se jedná o samozřejmost. Církev se tak stává organizací, která začíná vymírat. Víra by sice měla být otázkou osobního přesvědčení, nicméně základní teologické otázky právě v katolické církvi přímo nutí tohoto jednotlivce k účasti na shromážděních a různých obřadech. Právě Vatikánem řízené společenství ale příliš nepřispívá k tomu, aby určitou mírou atraktivit napomáhalo konkrétnímu člověku soustředit se na osobní prožitky a vztah k Bohu. Jak říkají sami někteří katoličtí představitelé, víra není samozřejmost, o víru musí člověk často bojovat. V tomto ohledu je to mnohem jednodušší pro ty, kteří se s křesťanstvím seznámili v době, kdy toto bylo samozřejmé nebo naopak (za vlády komunismu) bylo záležitostí výjimečnosti a jsou schopní leckdy církvi i odpustit dnešní uzavřenost. Vzhledem k tomu, že jsou většinou tito účastníci ve věku starším, nemá s nimi křesťanská církev problém komunikovat. Mladý člověk, který nemusí být zcela znalý katolické filozofie a bere svoji farnost primárně jako podporu ve věcech náboženských, může být právě tímto odrazen ve svém snažení o víru v něco vyššího, než je on sám a v danou chvíli je opuštění nejen náboženství, ale i víry velmi snadným řešením.

Komunismus znamenal pro náboženství velké změny. I přesto, že boj s věřícími nebyl jeho oficiálním stanoviskem, rozhodně nebyla cesta náboženství úplně slučitelná s filozofií komunistických vůdců (komunismus měl být sám o sobě náboženstvím). Dokonce to, že představitelé katolicismu se významně podíleli na pádu, mezi mladými nenáviděné komunistické éry, nemá pro dnešní mládež valnou hodnotu. Účast v církvi je pro dnešní děti a mládež něčím nezajímavým a hlavně nesrozumitelným. I přesto, že být křesťanem je v dnešní době naprosto svobodné rozhodnutí a např. Jan Pavel II. uměl mládeži naslouchat (Světových dnů mládeže v Manile na Filipínách se v r. 1995 zúčastnily čtyři miliony lidí),

---

⁹ Max Kašparů v rozhovoru s Janem Paulusem, *Do výšky volím pád*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2003, strana 214, ISBN 80-7192-821-6).

právě dnešní komunikace s okolními věřícími prostřednictvím kostela (účasti na mších a různých bohoslužbách) mladší ročníky od dalších aktivit spíše odrazují.

Zde je velký prostor hlavně pro církve protestantské. Umí se přizpůsobit, netlačí na mladé, pouze jim dají svobodu se rozhodnout a pokusí se je nasměrovat. Jejich obrovská výhoda je i v tom, že dokáží být pro mladé lidi atraktivní. Tím, že obřady nemají svůj pevný řád daný vyšší kongregací, je jejich průběh a styl komunikace jen o místních lidech. Katolická církev oproti tomu je, ač se někteří představitelé vymykají, neustále zkostnatělá a velmi těžko dokáže být atraktivní pro dnešní mladší ročníky. Její sláva byla kdysi ve středověku, dnes jejímu úpadku brání již snad jen nevědomost jejích mladších členů o dalších církvích. Římskokatolíci sice mají zastoupení prakticky po celém světě a jsou do počtu členů největší sekci všech křesťanů, ale např. Amerika je dnes primárně protestantská a dá se říci, že katolíci mají svoji plnou působnost spíše v Evropě. Nicméně i zde získávají právě protestantské církve stále větší vliv díky svobodnějšímu přístupu. Samozřejmě se nejedná o nezákladnější otázky, kdy i přesto, že jsou moderní církví, tak např. sex před manželstvím neuznávají a kladou na to daleko větší důraz nežli katolíci. Největší předností protestantů je ale schopnost daleko lépe oslovit děti a mládež. Obecně se tedy dá říci, že křesťané mohou spolupracovat s ateistickými pedagogy na výchově dětí a mládeže, ale daleko blíže k efektivnímu výsledku mají protestanté než katolíci.

2 OBECNÉ BODY VÝCHOVY V RÁMCI KŘESŤANSKÝCH CÍRKVÍ

Křesťanské církve, ať už se jedná o katolíky (římsko- i řecko-) nebo protestanty, mají jednoho společného jmenovatele – bibli. Z ní vychází i základní morální a etický kodex, pocházející ještě z knih Starého zákona, a to desatero. To bylo dáno již židům na hoře Sinaj, konkrétně Mojžíšovi, který vyvedl izraelský lid z Egypta. Z těchto deseti bodů dodnes vychází nejen základní morální postoje většiny náboženství, ale i značná část zákonů v zemích světa. Společné různým uskupením v rámci křesťanství, opět díky bibli, je i učení Ježíše Krista samotného, který posunul povinnost dodržovat základní normy k cíli být lepším člověkem. V tomto případě mají představitelé jedinečnou možnost říkat nejen, co se smí a nesmí, ale i proč a jak uskutečnit cestu k lepší osobnosti.

2.1 Obecné body výchovy u římskokatolíků

Katolické náboženství stojí na dvou základních pilířích – bible a tradice. Právě tyto dvě primární hodnoty se výrazně odrážejí na celkovém životě katolické rodiny. Tradice přímo vybízí vedení katolické církve přizpůsobovat svoje učení dnešní době, neboť právě toto náboženství se v minulosti těšilo velmi podstatnému vlivu na okolní svět. Toto upevňovalo její neochvějnou pozici a vliv. Nicméně právě tyto kroky způsobily rozpad křesťanství na více společenství (i když katolíci dodnes tvoří velmi podstatnou část všech křesťanských společenství, a dokonce se podílí na vládnutí v některých evropských zemích) a také vytvořily poměrně velké množství ateistů.

I vliv tradice může za to, že v dnešní době je katolická víra, dokonce i v rámci svých členů, vnímána jako něco nestandardního. Jako něco, co se nehodí do dnešního světa, co je dnes svázáno s představou staré paní, která každou neděli kráčí do kostela a odevzdá svých posledních pár drobných panu faráři. Protože vstup mezi katolíky začíná nedobrovolně, křtem v několika málo týdnech lidského života, vyvíjí se v těchto rodinách minimálně základní tlak na účast na katolickém způsobu života, protože pokud je člověk již jednou pokřtěný, měl by se rozhodně těchto úkonů i zúčastnit. Katolická víra navíc není jen o jedinci, není to jen o vlastní duchovní dráze, ale i o účasti na veřejném církevním životě. Ten zde neplní jen úlohu poradenskou a podpůrnou, ale působí jako neodmyslitelná součást křesťanského života. Právě pravidelná účast na bohoslužbách, přijímání svátostí a

půsty jsou dle katolické církve jedny z podmínek pro spasení. Přirozený tlak samozřejmě hodně souvisí právě se křtem v batolecím věku, protože pokud se člověk později sám rozhodne církev opustit, nemělo by to být jen o vnitřním rozhodnutí, ale taktéž by tento člověk měl podniknout určité kroky pro ukončení členství v církvi. Protože katolíci zde nestojí před rozhodnutím, zda se chtějí nebo nechtějí stát křesťanem, ale zda chtějí nebo nechtějí své křesťanství ukončit.

Je možné konstatovat, že základními prvky výchovy v katolické rodině jsou úvod do učení bible, představení hierarchie vedení katolické církve, účast na bohoslužbách každou neděli (a v církevních svátcích, jako je první svátek vánoční, Svatý Štěpán, obřady a bohoslužby běžně jednou za měsíc), což umožní i účast na další svátosti – přijímání. Kromě výše povinností jsou samozřejmě i úkony, které rozhodně do křesťanského života nepatří – nemanželské soužití, předmanželský (a samozřejmě i nemanželský) sex, interrupce, eutanazie, antikoncepce a další. I když se zdá, že mladí katolíci si křesťanství uzpůsobují do jisté moderní podoby, kdy je pro ně tzv. soužití na hromádce, antikoncepce a předmanželský sex, důležitější než víra.

2.2 Obecné body výchovy v protestantských církvích

Na rozdíl od katolických rodin, se ty protestantské nedají úplně shrnout do jednotné skupiny. Od římskokatolické církve, která má jedno učení, jednu teologickou vizi a výklad písma svatého, vznikly protestantské skupiny odštěpením se od původních křesťanů, ale její konkrétní forma je dána vždy jejím zakladatelem. Základní platformy výchovy by se tedy mohly na první pohled lišit v různých církvích, nicméně protestanté se drží, na rozdíl od katolíků, jediného základního pramene – bible. A ta je samozřejmě vždy stejná. Právě kvůli absenci dvou tisíc let určené hierarchie, centrálního správního orgánu (jakým je Vatikán), a samozřejmě i díky menšímu počtu členů než u katolíků (nemusí být stanoveno velké množství pravidel pro velké množství různých lidí) se učení protestantských církví prakticky nemění průchodem různými dobami, stále je tu bible a ta zůstává stejná.

Základní výchova a vůbec úvod dítěte do protestantské církve se tedy příliš neliší od kroků, které vyznávali první křesťané – rodina přivádí dítě do církve jako návštěvníka, předává mu základní prvky víry, zodpovídá mu základní i jiné otázky a zapojuje jej mezi ostatní členy církve. Pak, teprve od šestého, sedmého roku se dítě samo rozhodne, zda se chce vydat touto cestou a požádá o členství v církvi, takzvaným křtem. Na první pohled

nabízí tato cesta jednu výhodu – dítě od malička lépe přijímá víru jako běžnou součást každodenního života rodiny, a co je, v případě jeho zájmu, připraveno i pro ně. Velký vliv na chápání víry jako něčeho běžného a normálního zde má i to, že u protestantů je spasení primárně a téměř výhradně o jedinci a ne o okolním církevním životě. Samozřejmě je zde důraz kladen na to být pokřtěný, vyznávat jednoho boha a žít podle biblického učení, což vlastně znamená základní podmínky pro spasení. Například otázky účasti na bohoslužbách nebo osobního půstu zde nejsou stavěny do záznamů v kalendáři, ale jedná se o osobní rozhodnutí. Kontakt s církví by měl být chápán ne jako povinnost, ale spíše jako možnost poradit se a vyřešit osobní otázky. Věřící mají určité povinnosti, ale jejich dodržování již nikdo nekontroluje. Vše záleží na jejich vlastním uvážení. Příkladem je tradiční katolický páteční půst. U protestantů doporučený, ale protestanté dle bible sami říkají, že pokud je člověk na cestách, pak se půst neřeší.

Obecně by se tedy dala protestantská víra chápat tak, že se jedná o otázku vlastního svědomí, vlastních postojů a církev může člověku pomoci pochopit základní otázky víry a správného křesťanského života, případně mu poradit v různých životních situacích a pak samozřejmě nabídnout úkony, jako jsou svatba, pomoc při výchově dětí aj. Díky tomuto protestanté nepohlíží na účastníka církevních obřadů jako na automaticky dobrého křesťana, jak je tomu naopak u katolíků.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 VÝZKUM

Praktická část této bakalářské práce je výzkum, který byl jako kvantitativní a byl veden jako strukturovaný rozhovor s představiteli církví římskokatolické a protestantských církví.

Hlavním cílem tohoto projektu je zjistit, zda je možná spolupráce mezi křesťanskými církvemi a toto uplatnit i při spolupráci s pedagogickou činností. Musím podotknout, že s ohledem na neochotu katolických představitelů zodpovídat některé otázky, bylo třeba tyto přeformulovat a poupravit.

3.1 Výzkumný problém, otázka a cíl

Cílem bakalářské práce je zjištění možnosti spolupráce křesťanství a sociální pedagogiky v uplatnění výchovy mládeže a dospělých, kdy nejzásadnějším problémem se jeví rozpolcenost náboženství. Hlavní dva proudy, které mají v naší zemi významné zastoupení, jsou římskokatolická církev a protestantské církve jako je Slovo života, Adventisté sedmého dne, Církev bratrská nebo Českobratrská církev evangelická. Nejzásadnější rozpory týkající se výchovy představují rozdílný pohled na celibát, ordinaci žen, antikoncepci, potraty, homosexualitu a sexualitu vůbec.

Otázkou je, zda je možná spolupráce ve všech oblastech pedagogiky s někdy velmi odlišnými názory a předpisy daných církví.

Cílem výzkumu je zjistit vnímání výše uvedené problematiky představiteli církví a porovnat jej s pohledem ateistů zejména v pedagogické rovině.

3.2 Popis zkoumaného vzorku

Výběr výzkumného vzorku byl řešen zastoupením představitelů jak římskokatolické církve, tak sborů protestantských. Poměr výzkumného vzorku odpovídal procentuálnímu zastoupení církví na území Moravy. Data ze sčítání lidu¹⁰ ukazují, že nejvíce zastoupena je církev římskokatolická. Vzhledem k této skutečnosti bylo největší procento vzorku

---

¹⁰ Sčítání lidu z roku 2011. římskokatolická církev zde byla zastoupena v počtu 198 218 občanů, následovali zástupci Českobratrské církve evangelické v počtu 6164 občanů.

zastoupeno z této církve. Další vzorky jsou vždy po jednom z protestantské církve, jelikož jejich zastoupení na Jižní Moravě je oproti církvi římskokatolické zanedbatelné, ale ne nevýznamné. Dalším, dá se říci, zcela zásadním kritériem pro výběr byla ochota církevních představitelů ke komunikaci. Byl zde předpoklad, že představitelé církví coby ekumenisté¹¹ a obhájci křesťanského způsobu života, budou vstřícnější v zodpovídání otázek týkajících se výhod spolupráce věřících pedagogů s těmi ateistickými při předávání základních morálních a etických hodnot dětem a mládeži. Každý, kdo poskytl rozhovor, dal ústní souhlas k použití získaného materiálu a část z nich i k datovému záznamu.

3.3 Výzkumné otázky

„Síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností a nejsou vytrhována z kontextu dění. Mají popisovat podrobnosti případu, vesměs za delší časový interval. Snažíme se jít za co a kolik a blížit se k proč a jak.“ (Hendl, 2005)

Výzkumné otázky byly zvoleny čtyři, tak aby se mohli vyjádřit zastupitelé všech církví a vyjádřit názor i k církvi, která se svými názory liší od jejich.

Otázka 1) Je podle Vás důležitější pro výchovu dětí a mládeže centrální stanovení pravidel velkým správním sborem Vatikánu nebo tvorba těchto postupů lokálním protestantským sborem?

Otázka 2) Jaké jsou podle Vás výhody, kdy na jedné straně se dítě stává členem církve křtem po narození a na straně druhé je otázkou členství v církvi vlastní rozhodnutí tohoto jedince v pozdějším věku?

Otázka 3) Jak vnímáte situaci, kdy na jedné straně má plnit roli rodinného poradce člověk který se zřekl možnosti mít rodinu a na straně druhé ten, kdo by mohl do těchto otázek zanášet vlastní rodinné problémy?

Otázka 4) Jaký máte osobní názor na homosexualitu, antikoncepci a potraty, témata na první pohled církví tabuizované a odmítané?

---

¹¹ Hlasatelé víry

3.4 Použité metody

3.4.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je tím výzkumem, k jehož výsledkům se nepoužívají statistické metody, ani jiné úkony určování množství, tzv. kvantifikace. Tento výzkum obecně řeší nahlížení, chápání a vůbec interpretaci světa jednotlivci a skupinami. Rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem je prakticky ten, že zatímco kvantitativní zkoumání probíhá mezi velkým množstvím účastníků ve snaze získat od každého jednoduché vyjádření a výsledkem má být nalezení průměru mezi nimi, kvalitativní výzkum řeší konkrétní jednotlivce nebo skupiny a z obsáhlých dat z jimi poskytnutých obsáhlých dat se vytváří holistický obraz zkoumaného předmětu. Výzkumník by se měl snažit dotazovaným porozumět a měl by vytvořit prostor jisté interaktivitě, aby dotazovaný sám mohl rozhodnout o případné redukci počtu proměnných a vztahů mezi nimi.

Jako základní metody kvalitativního výzkumu uvádí ve své knize Kvalitativní výzkum autor Jan Hendl¹² Pozorování – Interview – Dokumenty. Jako výhody uvádí u pozorování zkušenosti z první ruky, zaznamenávání neobvyklých událostí a užitečnost při explorování témat nevhodných zmiňovat při rozhovoru, při interview také získávání informací, které nelze pozorovat, zaznamenávání minulosti a možnost kontroly situace sběru dat a konečně u dokumentů možnost analýzy jazyka a slova, nevtíravost a pečlivost zpracování informací. Samozřejmě má tento výzkum i nevýhody – mimo jiné riziko neúspěšnosti výzkumníka, kdy mu chybí zkušenosti a s některými účastníky si nemusí být příjemní, získávání informací filtrovaných dotazovaným a neschopnost dotazovaného podat příběh ideálním způsobem a nepřesnost nebo neúplnost použitých materiálů.

Zvolení kvalitativního metody v rámci tohoto výzkumu bylo podloženo jistou intimitou problematiky – přece jen křesťanství bylo, je a bude primárně otázkou víry a osobního postoje konkrétního jedince. Jak poznamenal jeden z dotazovaných, víra není otázkou přesvědčování, ale velikosti. Rozhovor o těchto tématech tedy rozhodně nemůže být řešen formou několika jednoduchých dotazů s očekáváním jednoduchých odpovědí, ale pro pochopení prezentovaných informací je potřeba vyslechnout celý příběh.

---

¹² Přední odborník v oblasti metodologie vědy a zpracování dat. Zabývá se kvantitativními i kvalitativními metodami v oblasti sociálních a biomedicínských věd.

3.4.2 Interview

Jako hlavní skupinu metod sběru dat v kvalitativním výzkumu uvádí Jan Hendl naslouchání vyprávění a kladení otázek s cílem získání odpovědí. Jsou zde zahrnuty různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů. Metody se buď používají samostatně nebo v kombinaci např. s neformálním rozhovorem nebo dotazníkem. Dotazování se pohybuje v mezích od pevně strukturovaných dotazníků s uzavřenými otázkami až k volnému vyprávění účastníka výzkumu. Určitou střední cestou je tedy předem daná osnova s určitou pružností (dotazy nejsou uzavřené a nabízí možnost od jednoduché odpovědi až k vyprávění celého příběhu). Výsledkem pak může být nejen odpověď, ale pomocí různých malých odboček pak i informace, které výzkumníkovi pomohou lépe pochopit problematiku z obecnějšího hlediska a tak i důvody pro názor dotazovaného v dané věci.

Způsob sběru dat by tedy měl vytvořit vztah takový, aby se výzkumník mohl přizpůsobovat dotazovanému a ten, díky svobodě volnějšiho dotazování, mohl být jednoduše přezkoušen, zda rozumí otázce, odpovídal ne podle nějakých vzorců nebo dle skupinového smýšlení, ale zcela dle svých subjektivních pohledů a názorů, může přidávat další možné souvislosti a pro výzkumníka je možné tvořit téma podle konkrétních podmínek respondenta.

V rámci tohoto výzkumu se kombinovalo použití otevřeného rozhovoru s předem danou osnovou a tzv. rozhovor pomocí návodu, kdy dotazovaný dostal představu o podotázkách a většinou dokázal poskytnout informace ke všem pomocí své obšírné odpovědi na hlavní dotaz.

4 INTERPRETACE ROZHovorŮ

Rozhovory se zástupci různých církví byly vzhledem k jejich rozsáhlým znalostem a názorům velmi obšírné. Vedeny byly volně. Pro výzkum byly využity pouze části, které se přímo dotýkaly daného tématu. Zástupci katolické církve měli veskrze podobné názory, dalo by se říci, že vliv Vatikánu a jejich základních norem se v této církvi projevuje více, než individuální přístup. Zástupci protestantských církví oproti tomu měli sice podobné názory, ale dokázali přijmout i názory z jiných církví a nebrání se ani zavádění nových postojů k problémům současné mládeže a dospívajících, kde jedním z problémů je právě přístup k sexualitě a k předmanželskému sexuálnímu životu, odlišnosti od norem a další.

4.1 Výzkumný vzorek č. 1 – Kněz katolické církve

Prvním osloveným se stal kněz a farní vikář katolické církve, mající na starosti dvě okrajové části města Brna a jednu obec mimo Brno. Tento farář se narodil v roce 1968 v menším městě na Vysočině v početné rodině (tři sestry, jeden bratr) a jeho představy o životě byly zprvu jiné než duchovní služba. Kariéru začal na při studiu chemie v Pardubicích, kde získal titul magistra a rozhodl se nastoupit i postgraduální studium. První pochybnosti o vybrané cestě přišly v druhém ročníku studia, kdy jeho mladší bratr vstoupil do semináře a tento krok přiměl osloveného připustit si, že tato cesta by mohla být i jeho. Myšlenka nabyla svých konkrétních rozměrů v roce 1994, týden po bratrově svěcení na jáhna. Tehdy se oslovený finálně rozhodl změnit svůj směr ke kněžství, nejprve jako zaměstnanec fary a o rok později se stal členem konviktu (přípravy na kněžství) v Olomouckém kněžském semináři. V navštívené farnosti působí oslovený od roku 2002.

Oslovený rozhodně působí jako člověk velmi vatikánskou církví. Samozřejmě už z podstaty svého úkolu musí mít v souladu základní myšlení s Vatikánem, nicméně jeho slova vyzařují téměř plnou propojenost na názorové úrovni. Dalo by se také říci, že je to „stará škola“ - dle mého názoru tento člověk není úplně ideálním pedagogem, tedy tím, kdo by dokázal oslovit mladého člověka a působit na něj výchovným způsobem.

4.2 Výzkumný vzorek č. 2 – pastorka protestantské církve

Druhým osloveným, či spíše oslovenou, byla pastorka dětské církve při protestantském uskupení Slovo života. V současnosti studuje na vysoké škole obor pedagogika, je vdaná a má několikaměsíčního syna. Ten nepřišel na svět přirozenou cestou, ale pomocí metody In Vitro Fertilization.¹³ Toto byla jedna ze zásadních teologických otázek, kterou si museli s manželem vyřešit jako praktikující věřící i proto, že jejich protestantská církev, mající kořeny ve Švédské Uppsale (a představitelé jsou bývalí luteráni) k tomuto nemá jasné stanovisko. Oslovená má tu velkou výhodu, že díky svému vzdělání a tomu, že pochází z velmi aktivní římskokatolické farnosti, dokáže velmi jasně a podrobně odlišit fungování římskokatolíků vůči protestantům a lépe chápat některé teologické otázky.

Oslovená se velmi dobře orientuje v teologických rozdílech, které mají následně i dopad na výchovné kroky jak ve své domovské církvi, tak i u okolních katolíků. Rozhodně připouští spolupráci mezi oběma společenstvími a jako důkaz již existující spolupráce prezentuje církevní školu, kde učí pedagogové napříč snad celým křesťanským spektrem. Nicméně právě uvedená škola dává pocit, že s ateisty nelze moc spolupracovat, neboť zde ateisté mezi pedagogy chybí a soudě dle jejích slov ani nejsou úplně vítáni. Základem je ono chápání věcí – na jedné straně jako osud či matematika matky přírody, na straně druhé jako boží záměr, což vede k odlišnému vyrovnávání se s různými životními situacemi.

4.3 Výzkumný vzorek č. 3 – kněz katolické církve

Třetím osloveným se stal opět představitel církve římskokatolické, v současnosti působící v malé obci, která má necelých 1 500 obyvatel, nicméně spravuje celkem osm dalších vesniček. Na této pozici účinkuje již od roku 2007. Narodil se v roce 1976 ve Slovenské Žilině, kde také začala jeho pout' coby kněze. Tato zkušenost se ukazuje jako velice cenná, neboť dokáže nabídnout srovnání právě působnosti římskokatolické církve na Slovensku a u nás. Zatímco křesťanská výchova na Slovensku je brána téměř jako povinná (je povinně volitelným předmětem jako alternativa k výchově etické a zařazena mezi ostatní vyučovací hodiny), u nás je náboženství čistě volitelným předmětem probíhajícím až po skončení vyučování, tedy něčím, do čeho se částí žáků, byť dětem z křesťanský

---

¹³ je v současné době nejspolehlivější metoda umělého oplodnění.

praktikujících rodin, prostě už nechce. Tyto zkušenosti jsou velmi podstatné i proto, že očividně je náboženství u našich východních sousedů vnímáno jako něco naprosto normálního. Oslovený je evidentně ovlivněn tímto myšlením a dokáže tedy komunikovat i s okolním světem tak, že naopak proti normálu jsou nevěřící. Zřejmě i síla Vatikánu coby svrchované vlády římskokatolické církve je na Slovensku nižší a dává tak prostor k tomu, aby si její představitelé byli schopnější na konkrétní témata víry dávat odpovědi sami za sebe a pouze nepřebírali postoje svých vyšších jako ty, které jsou neměnné a jediné správné proto, že to řekli.

Oslovený prokázal hlubokou schopnost vysvětlit základní teologické postoje římskokatolické církve velmi srozumitelnou formou i naprostému ateistovi. Byl schopen reprezentovat postoje církevních představitelů z Vatikánu pomocí vlastního chápání a ukázal tak, že při spolupráci s ateistickými pedagogy by byl velmi dobře schopen předávat jednotlivé odpovědi na pro děti školního věku tak zásadní otázku, kterou je „proč“.

4.4 Výzkumný vzorek č. 4 – supervizorka a pastorka protestantské církve

Čtvrtou oslovenou se stala opět představitelka protestantského zaměření, konkrétně sboru Církve Bratrské v Brně. Tato pastorka se narodila v roce 1951 ve Vysokém Mýtě (dodnes o protestantech v tomto místě mluví jako o velké soudržné rodině). Díky tomu, že na rozdíl od katolíků protestanti fungovali v církvi založené na vlastní rodině, byla pro ni víra i přes éru komunismu naprostou samozřejmostí.

Svůj velmi aktivní život prožívala na různých místech. Po maturitě na vysokomýtském gymnáziu prožila rok v rodině reverenda R. Dooma (jeho tchán působil v české Církvi Bratrské) ve Skotsku, následně zahájila studium Léčebné pedagogiky terapeutického směru v Bratislavě. V roce 1975 se vdala za pastora sboru Církve Bratrské a začala pracovat jako muzikoterapeut v léčebně pohybových poruch v Luži-Košumberku.

Po narození prvního dítěte a vlastně přes celou svoji desetiletou mateřskou dovolenou pomáhala ve sborové práci. Poté začala při sboru Církve Bratrské v Praze na Žižkově pracovat jako sestra a zároveň učila angličtinu na základní škole. S Žižkovským sborem založila stacionář pro děti s kombinovaným postižením, kde začala pomáhat jako

terapeutka. Její pedagogické působení pokračovalo i po tomto období, kdy učila několik let na ETS¹⁴ pastorační pracovníky.

Její život poznamenalo onemocnění manžela, který již nemohl vykonávat funkci kazatele a byl přemístěn do Domu pokojného stáří ve Vysokém Mýtě a ona zde začala pracovat a budovat sociální práci. Zároveň řešila systém kontroly u nestátních neziskových organizací.

Stejně tak, jako neustále získávala bohaté zkušenosti v roli pedagoga, byla opakovaně i v roli žáka. Konkrétně dále vystudovala psychoterapeutický výcvik v integrované psychoterapii v Českém Krumlově, díky čemuž se v současnosti věnuje pastorační, supervizní a terapeutické práci v Brně. Zde dohlíží právě na vzdělání a následnou práci sociálních pedagogů a samozřejmě jí její bohaté zkušenosti nepřekáží ani v péči o šest vnoučat.

4.5 Výzkumný vzorek č. 5 – Katolický pedagog a psychiatr

Pátým osloveným se stal velmi aktivní účinkující katolické církve. V současnosti se zapojuje jako pedagog, psychiatr, řeholní kanovník a je autorem celé řady knižních publikací. Jako spisovatel je velmi oblíbený, neboť jím psaná slova jsou pojata velmi zajímavou formou a dokáže oslovit prakticky kteroukoli generaci.

Oslovený se narodil v roce 1950 v menším městě Pelhřimovského kraje. Po absolvování gymnázia dal přednost přání rodiny studovat fakultu všeobecného lékařství před vlastním úmyslem dát se na literaturu nebo múzická umění. Začal na stomatologii, pak jej ale oslovila psychiatrie a proto byl na stáži právě na psychiatrické klinice a po absolvování „zubařství“ také psychiatrii dále studoval, a to dálkově v Bratislavě. Toto jeho rozhodnutí způsobilo, že s ním ukončila vztah jeho spolužačka krátce před svatbou. Následně získal doktorát teologie a jeho habilitační práce byla jedna z prvních knižně vydaných publikací. Ve studiu dále pokračoval a dokonce je znám pro vysoký počet vysokoškolských titulů.

V současnosti provozuje psychiatrickou praxi a to přímo v kostele v jednom z okresních měst kraje Vysočina, má dvě dcery a je jedním z nejvýznamnějších pisatelů křesťansky zaměřené pedagogické tematiky.

---

¹⁴ Evangelikální teologický seminář

5 VÝZKUM

5.1 Interpretace rozhovorů

„Křesťanství nepotřebuje ani asketismu ani metafyziky ani jiné přírodní vědy křesťanské. Křesťanství je Život – učí, jak máme jednat.“ Friedrich Nietzsche¹⁵

Cílem schůzek s dotazovanými bylo najít hranice, v rámci kterých je křesťanské náboženství schopno spolupodílet se na výchově dětí a mládeže s okolním světem ateistů, jelikož tato spolupráce může mít poměrně zajímavý přínos a protože v současné době není u nás tak zavedená a tradiční jako například na Slovensku. Hlavními aspekty je odlišný pohled na základní morální a etické body chování, kdy právě zástupci křesťanských církví na toto kladou mnohem větší důraz než současní ateističtí pedagogové, pro něž již mnohdy učení není posláním (jak to bylo dříve), ale práce dle přesných osnov, kde většinou již snaha o zkvalitnění osobnosti nemá dostatečné místo. I kdyby se tedy pedagog snažil využít toho mála prostoru, je velmi pravděpodobné, že nebude mít prakticky žádný efekt. Co zmůže pedagog v současném školním prostředí, kdy stačí pár neukázněných jedinců, kteří dokáží velmi hluboce ovlivnit ostatní okolo, když nemá ani podporu v rodičích, kteří se úplně nesnaží výuku základních morálních a etických hodnot podpořit!

Naproti tomu křesťanští představitelé považují morálku za základ veškeré výchovy a jednotlivé církve se na první pohled i doplňují — zatímco protestanté považují za nejdůležitější osobní snahu o kvalitní osobnost, katolíci z teologické podstaty své víry vyznávají povinnost dodržovat některé úkony a pojmát je jako standard, který by mohl fungovat i při předávání morálních zásad.

Samozřejmě je zde otázka zasahování do vyučování dle dnešních standardních osnov, neboť ty se v mnoha základních bodech liší (ne, že by víra a vzdělání byly v rozporu, jak panuje všeobecný názor, ostatně, jeden z největších myslitelů 19. století, Albert Einstein, byl hluboce věřící), ale osnovy dnes s náboženstvím rozhodně nepočítají, ať už jde o evoluční teorii nebo pohled na bibli jako knihu mytologického žánru. Zde by samozřejmě mohlo být přínosné k ateistickým teoriím přidat ještě ty biblické, které pouze používají ke

---

¹⁵ Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844–1900), německý filosof, klasický filolog, básník a skladatel

svému prokázání odlišné metody. Nicméně tato otázka má asi stejné možnosti, jako neotřesitelné prokázání evoluční teorie nebo teorie o stvoření světa. Proto se tímto rozhodně tento výzkum nezabývá.

Cílem výzkumu tedy není najít způsob, jak by křesťanští pedagogové mohli obecně nahradit ty ateistické, ale jak by je mohli doplnit, právě co se týče předávání základních morálních a etických postojů. Protože to, co je pro jedny (ateisty) nad rámec jejich práce a s ohledem na dnešní rodinné a společenské zázemí prakticky zbytečné, pro ty druhé je to šance, jak zlepšit svět a samozřejmě z podstaty svého přesvědčení i cesta, jak zkvalitnit svůj vlastní náboženský život.

5.1.1 Výchova obecně a řešení konkrétních případů

„Nezáleží jen na rodičích a vychovatelích, ale na celé obci, jak se dítě vyvíjí.“ Platón¹⁶

Úvodem rozhovoru jsem se snažila zjistit, do jaké míry by katoličtí představitelé byli schopni posoudit konkrétní výchovné případy v závislosti na lokalitě, prostředí apod. A naopak, zda by byli protestantští pedagogové spolehlivými partnery, když nemají žádné centrální vedení, které by je alespoň nasměrovalo určitou cestou. Právě absence takovýchto vůdců by mohla vést k radikální rozdílnosti v učení jednotlivých pedagogů.

Z katolických představitelů byly mé dojmy takové, že i když tito oslovení tvrdili, že mají naprosto svobodné pole v rámci učení, byl zde naprosto zřejmý vliv Vatikánského vedení, kdy poměrně důsledně přejímali názory svých nadřízených. Vyvstala tedy otázka, zda by byli schopni opravdu chápat rozdílnosti jednotlivých situací a nabídnout takovou cestu, která je dané situaci odpovídající a pro konkrétní osobu efektivní.

Protestanté v tomto měli samozřejmě navrch, nicméně právě oni přiznávali, že jednotlivé sbory se místy hodně liší. Výhodou ale je, že si tuto skutečnost velmi dobře uvědomují a sami se snaží o spolupráci s ostatními věřícími nejen v rámci protestantského vyznání, ale i s katolíky. Katolíci do takového vztahu vstupují spíše jen z řad běžných věřících pedagogů, účastníci vyšších struktur jako jsou kněží, biskupové apod. již méně.

---

¹⁶ Platón, 427 př. n. l. – 347 př. n. l. řecký filosof, pedagog a matematik

Jednotliví oslovení odpovídali v této věci takto:

Z hlediska katechetiky nebo pedagogiky nemá přítomnost římských představitelů žádný význam, protože např. někde v Africe misionáři vyučují tak, aby tomu ty děti rozuměly a v Bystrci jinak a třeba na Hřčavě taky jinak, to záleží, jestli jsem na městě, na vesnici nebo někde ve třetím světě. Samozřejmě nemůžu učit bludy, to bych byl právě k Vatikánu pohnán k zodpovědnosti, tady si nejsem úplně jistý, jak by to bylo u protestantů. Ti ale určitě mají nějaké svoje staršovstvo tvořící kvazihierarchii¹⁷, takže odpovědnost mají. Rozdíl není, jestli jsem protestant nebo katolík, je to o tom, zda je mi to dáno nebo není. Mohu samozřejmě využívat různé metodiky a pracovní listy, ale když něco vynechám, tak je to moje zodpovědnost. Nějaké základy samozřejmě být musí, ale většinou se jedná opravdu o úplně základy a zbytek je na daných konkrétních lidech.

Výzkumný vzorek č. 1

Způsob vedení protestantských církví je sbor od sboru, ať už je to centralizované nebo ryze kolektivní vedení. Nemůžu úplně mluvit za ostatní sbory, ale my máme radu církve s finální autoritou jednoho pastora, my jsme ta rada církve, ale nefunguje to tak, že něco řekneme a po celém světě se to má dodržovat. Taky nevnímám ale jako efektivní cestu hlasování o všem. My si zodpovídáme za Brno, pak ostatní za další místa. Něco tedy řešíme centralizovaně, ale pak jsou morální, etické a teologické věci, ty jsou takové nepsané. Základy máme, ale je to velice obecné. Katolíci mají trošku striktnější fungování podle Vatikánu, ale v praxi si samozřejmě každý myslí něco jiného. Já si můžu taky myslet, co by bylo pro konkrétní lidi to nejlepší, ale nemůžu to nikomu cpát. Základní věci máme vyřešené, už třeba kvůli křesťanské škole, kterou jsme založili a kde učí pedagogové od katolíků až po adventisty. Ale další věci už pak záleží člověk od člověka a myslím, že je to tak i u katolíků, protože jsem osobně nikdy neslyšela o žádném kodexu pro výchovu z Vatikánu. Samozřejmě, když Vatikán něco nařídí, musí to dodržet, ale třeba to, že katolíci z mého bydliště začali dělat dětské bohoslužby, je jejich iniciativa a u katolíků novinka.

Výzkumný vzorek č. 2

---

¹⁷ Kvazi = neregistrovaný, hierarchie = uspořádání nadřízenosti a podřízenosti

Roztříštěnost je jedna věc, přizpůsobení se věc druhá. Protestantské církve nejsou různorodé z hlediska přizpůsobení se, ale je to výsledek okolností kolem jejich vzniku. Naší církvi vyhovuje centralizovanost a snažíme si udržet jednotnou doktrínu, to ale neznamená, že bychom se chovali v různých prostředích stejně. To neplatí nejen ve srovnání např. Evropy a třetího světa, ale i Evropa se dělí na různé sekce, podle potřeby. Věříme stejným způsobem, vlastní předpisy neměníme, ale to neznamená, že bychom měli stejný přístup. Každý pedagog musí vycházet z prostředí, ve kterém se nachází. Mám třeba zkušenosti ze Slovenska, kde jsem jako bohoslovec měl na starosti výuku náboženství a tam jsem fungoval úplně jinak než v České republice. Náboženství se to jmenuje tady i tam, ale s ohledem na to, že na Slovensku je výuka náboženství jedním z povinně volitelných předmětů, práce s dětmi je poměrně jiná.

Výzkumný vzorek č. 3

Pro katolíky je boží slovo a tradice na stejné úrovni. Tradice znamená ale nejen skutky a pravidla prvních křesťanů, ale i nařízení daná dalšími papeži a jinými představiteli církve a rozhodně ne vždy to bylo správné. Naše církve vznikla reformací fungování katolíků, a to očištěním se právě od těch dřívějších i současných nesprávných rozhodnutí a tvorbou základních pravidel postavených čistě na slově božím (pozn. i z toho důvodu používají čeští protestanté bibli kralickou, která by měla být nejpřesnějším překladem bible původní).

Naše roztříštěnost vznikla tím, že bylo více skupin lidí po světě, kteří se chtěli vymanit z vlivu katolických představitelů a odmítali být součástí instituce, která boha začala používat jako prostředek pro vládu nad světem. Každá z těchto skupin byla samozřejmě z povahy vlastních členů mírně jiná, s jinými prioritami. My se hlásíme k reformaci českých bratří, k práci J. A. Komenského, hlavní důraz máme na vzdělání, hudbu, osobní vztah k Bohu. Na rozdíl od katolíků dáváme dětem svobodu, co se týče víry, čekáme, až v nich víra doroste a oni sami se budou chtít zapojit, takže úplně nejsme na trní z toho, co když dítě neuvěří, co když nebude chtít... Právě protestanté lépe reagují na specifika konkrétních lidí, mohou se lépe přizpůsobit. Ještě do Bílé Hory bylo zastoupení protestantů v křesťanství 80 %, nyní je to už naopak. Je to i tím, že my jsme, co se rodin, uzavřenější, protestanté jsou zvyklí spíš na domácí výchovu, katolíci to nechávají na společnosti. I proto protestanté měli výhodu např. v době totality, protože jsme navenek nijak oficiálně

nevystupovali, nemohl nás mít režim pod kontrolou. Dnes už se s katolíky běžně setkáváme a řekla bych, že spolupráce funguje.

Výzkumný vzorek č. 4

*Je třeba pohlížet na katolickou církev jako na boholidské společenství, tvořené Kristem a hříšníky, kteří jej následují. Tito lidé samozřejmě tvoří nejen laické společenství, ale jsou i na pozicích výkonných, tzn., jsou to kněží, biskupové a dále až k papeži. Myslím, že na jedné straně nás církev může podírat a pomáhat nám na cestě víry, protože má velkou pokladnici víry a rozhodně z ní má co nabídnout, ale ta stejná církev dnes tyto dary neumí nabídnout mladému člověku srozumitelnou formou. Nemyslím si, že problém je v centralizovaném vedení, ale v jednotlivých lidech. Samozřejmě církev jako taková je dnes vnímána jako ovečky Vatikánu, ale určitá rozhodnutí se dějí i mnohem níže a nedá se napřímo říct, že tato rozhodnutí jsou správná nebo špatná. Asi největší chybu opravdu vnímám v pomalých reakcích na změnu světa jako takového. Myslím ale, že každý z nás pastoračních pracovníků by měl chápat církev jako svoji pevnou půdu pod nohama a své vlastní působení jako ten poslední článek k lidem, který se má snažit přeložit slova svých nadřízených nejen slovy svými, ale i skutky tak, aby pro okolí nebyl tím "členem té zvláštní a zastaralé církve", ale stoupencem Ježíše Krista. I když znám důvody dřívějšího odtrhování se zakladatelů protestantských sborů od Říma (a např. papež Jan Pavel II. ve svém listu *Tertio millennio adveniente*¹⁸ vyzval církev k přijetí hříchů svých synů a prosil okolí o odpuštění), myslím, že církev jednotná je pro nás velmi důležitá a nabízí nám v tomto světě jistý pevný bod.*

Výzkumný vzorek č. 5

Odpověď na mou otázku rozdělila dotazované na dva tábory, přesně odpovídající jejich zařazení do katolické nebo protestantské církve. Protestanté nejen potvrdili výhodu decentralizovanosti vedení pro přizpůsobení se lokálním podmínkám, ale navíc tato slova

---

¹⁸ TERTIO MILLENNIO ADVENIENTE, Apoštolský list Jana Pavla II. O přípravě na jubilejní rok 2000 z 10. listopadu 1994

podpořili vlastními zkušenostmi. Jejich důraz na lokální působení dokonce umožnil vznik křesťanské školy, do které byli s pozitivní odezvou pozváni i katoličtí pedagogové. Katoličtí oslovení sice tvrdili, že přítomnost Vatikánu nemá vliv na jejich fungování, co se týče pedagogů, ale jejich odpovědi místy působily naučeně a odpovídaly Vatikánskému učení. U nich si tedy nejsem zcela jistá, zda by opravdu dokázali řešit problémy odpovídající lokálnímu prostředí.

5.1.2 Uvádění dětí a mládeže do členství v církvi

„Nemůžeme děti tvořit podle své vůle... musíme je mít a milovat a vychovávat co nejlépe a jinak je nechat na pokoji.“ Johan Wolfgang von Goethe¹⁹

Úkolem odpovědi na druhou otázku bylo porovnat, jak přistupují k výchově jednotlivé církve. Protože právě tento přístup do jisté míry vypovídá o svobodném předávání výchovných prvků, neboť svoboda hraje ve výchově značnou roli. Právě svoboda ve výchově v rámci víry, etiky a morálky je velmi podstatná, protože víra je v první řadě otázkou osobních postojů a jakákoli nesvoboda vede děti a mladé většinou opačným směrem. Velmi dobře se zde taky ukazuje nepřilíš velká schopnost katolických pedagogů poskytnout dostatečné vysvětlení konkrétních povinných úkonů týkajících se náboženského života, které by měla mládež, místo běžně praktikovaného tlaku na to tyto věci, konat. Samozřejmě nelze jít cestou, kdy člověk smí naprosto vše. Ale co se výchovy dětí a mládeže týče, tak hlavně v dnešní době, kdy je naprosto běžný přístup k informacím, by měly být všechny kroky, označované jako povinné, dobře vysvětleny, prostě již nestačí obvyklé, protože jsem to řekl nebo protože to řekla církev.

Snažila jsem se tedy poznat, jak moc svobodně dokáží katoličtí představitelé předávat výchovu, když je dítě od kojeneckého věku členem církve a případný neúspěch může vyústit k odchodu tohoto člena a naopak, do jaké míry jsou protestanté schopni předat výchovné prvky jako standard, když se snaží o naprostou svobodu v předávání informací, aby se dítě později mohlo naprosto samo rozhodnout, jakou cestou se vydá.

---

¹⁹ Johan Wolfgang von Goethe (1749–1832), německý básník, dramatik, historik

Na druhou otázku odpovídali oslovení takto:

Nejsem si jistý, jak je to u protestantů, někteří určitě křtí ve věku, kdy děti u nás přistupují poprvé ke zpovědi a přijímání, v té třetí, čtvrté třídě. Mám-li říct výhodu našeho křtu po narození, tak je to o víře v působení jednotlivých svátostí. Křest se dá pojmout jako taková ochrana, která jedince chrání před nákazou, případně jako výbava, vlastnost potřebující ke svému rozvoji jen malý podnět. Je to o tom, že mi to pomáhá bojovat o svoji víru. Co se týče uvedení dítěte do víry, tak to беру, že se snažíme dítěti předat to nejlepší, snažíme se vést ho tou cestou, kterou chápeme jako správnou. Ale samozřejmě ho nemůžeme nutit, to je ten nejlepší způsob, jak ho od náboženství odradit, protože víra je věcí velikosti, musí to být naprosto svobodné. Svobodu chápu tak, že pokud má někdo jednat svobodně, musí být pevně ukotven. Svoboda není zmitání se z místa na místo, i člověk v manželství může jednat naprosto svobodně, ale přitom stojí pevně v manželství. Katolická církev taky nevysvětlí nerozhodnutého muže. Musí být pevně rozhodnut buď pro celibát a pak je možnost svěcení na kněze a dále nebo pro manželství a pak se může stát trvalým jáhnem. Prostě je důležité být svobodný a zároveň tím, s kým mohou ostatní počítat a kdo neustále nemění své rozhodnutí.

Výzkumný vzorek č. 1

My máme s katolíky stejné to, že chceme uvádět děti do víry už od malička. Rozdíl je v teologickém pohledu, co je křest a proč ho dělat. My máme už předškolní dětskou bohoslužbu, kam rodiče posílají děti, aby v tomto byly vychovávány už od mala, ale každé dítě se jednou musí svobodně rozhodnout. Víra rozhodně není o chození do kostela nebo sem. Křtíme taky, ale až jako první svobodný krok daného jedince. Neznamená to samozřejmě, že nepřijde puberta a oni zmizí, to ale samozřejmě řešíme i s dospělými lidmi. Odpadnutí od víry nebo nějaká laxnost v tomto není otázkou výchovy, je ale pravda, že my se snažíme právě těmi dětskými bohoslužbami, aby dítě chtělo chodit mezi nás, aby mělo z té víry taky nějaké osobní zážitky. To třeba slyšíme hodně u katolíků, že děti do kostela chodit nechtějí, protože se tam nudí. U nás je jedno, jestli sem chodí dítě už pokřtěné nebo teprve se připravující. Katolíkům to jedno není, je to opravdu otázka významu křtu. Některé protestantské církve Vám dokonce ani dítě nepokřtí, čeká se, až bude dospělé. Je to taky otázka předání hodnot. Každý rodič, opravdu věřící, chce, aby v tom dítě pokračovalo, otázkou je, co pro to může udělat. Ono když to nefunguje v rodině, tak dítě

v církvi taky většinou nevydrží. Co se týče účasti v církvi, my se k tomu stavíme tak, že křesťan bez církve není úplně celý, ale u katolíků je chození do kostela otázkou spasení. U nich člověk naplňuje určitý program pro spasení a chození do církve je jeden z bodů, u nás člověk dostává spasení jako dar a jeho důsledkem žije podle určitého řádu, pokud se pro Krista rozhodne.

Výzkumný vzorek č. 2

Křest po narození není ani u nás nějakou naprostou tradicí fungující od začátku církve. Dlouho jsme hledali, jak to má být správně, dlouho se křtili jen dospělí. V určité době se představení zastavili a začali preferovat, aby byl křest dán co nejdříve, pokud se za výchovu v křesťanství rodiče zaručí. Ono křtít dítě není žádná automatika, rodiče musí slíbit, že jej v naší víře povedou. Zažil jsem situace kdy, rodiče nechtěli a dítě přinesla babička, abych ho pokřtil za jejich zády, ale takhle to nefunguje. Ano, křtíme děti, ale prakticky jen se souhlasem zákonného zástupce. Jinak neříkáme, že křest je nutnou podmínkou pro spasení. Přijali jsme, jako jediná církev, v roce 1963, že nejen křesťan může být spasen, ale každý člověk, který žije podle svého nejlepšího svědomí, pokud nemá šanci poznat plnou pravdu. Žádné jiné náboženství toto neuznává.

Výzkumný vzorek č. 3

Myslím, že je velmi důležitý fakt, že k víře nemůžeme nikoho donutit. Kdo uvěří, nechá se i pokřtít. My jsme se rozhodli to risknout a nechali dětem svobodnější růst, co se týče víry. Podobně jako to prosazoval právě Komenský – nechával děti přehrávat biblické příběhy, netlačil na ně, prosazoval školu hrou a jeho pedagogika dodnes nebyla překonaná. Dnes je školství spíš o manipulaci často s účastí tvrdé šikany. My se snažíme v rámci nedělního společenství po bohoslužbě nabídnout i nějakým způsobem naši školu, aby děti pochopily, že to není o drilu, ale o vztahu. Myslím, že i u katolíků platí, že někteří kněží respektují člověka, že chápou, že to není otázka „muset“, že až tak moc netlačí na např. nedělní chození do kostela. Co se samotného křtu týče, myslím, že křest není spásonosný. Někteří mají pocit, že křest je znakem víry, což já určitě nesdílím, pro mě je jen jejím zpečetěním. Křest samozřejmě nikomu neublíží, nicméně na druhou stranu ani nezaručí, že pokřtěný se bude chovat tak, jak má. Není to o křtu, je to o víře. Ale tady se nejedná jen o děti, pracovala jsem se seniory a někteří víru přijali a z tohoto světa odcházeli smířeni. V

současné době hodně lidí hledá alternativy k víře – horoskopy, satanismus apod., které mohou cestu víry zablokovat, a cesta zpět pak není úplně jednoduchá. Už není tolik ateistů, většina lidí potřebuje v něco věřit. Je to i víra v Darwinismus – je to přece jen pořád ještě teorie, stejně jako stvoření světa. Mně se věří daleko jednodušeji v to, že mě Bůh zkonstruoval než, že se náhodou potkaly buňky a začal život.

Výzkumný vzorek č. 4

Křest po narození je vstup mezi ostatní členy církve. Katolická církev jej preferuje nejen z tohoto důvodu, ale i proto, že pro nás znamená očistění se od prvotního hříchu, má pro nás nezanedbatelný teologický význam. Je pro nás samozřejmě i takovou podporou, boží milostí, která nás provází a pomáhá nám být lepšími. Rozhodně na něj nelze pohlížet jako na pojistku. Být pokřtěn neznamena mít automaticky účast na věčném životě a život posázený růžovými okvětními lístky, procházet jím bez jakýchkoli těžkostí. Křest je jen prvním krokem, přirovnám-li to k závodu, je to možnost vůbec být za startovní páskou. Neříkám, že bez křtu nelze najít spasení, ale díky němu bývá startovací čára přece jen o něco blíže cíli a i překážky se zdají být jednodušší. Zajímavé, že křest byl svým způsobem důležitý i pro totalitní režim – zavedli jeho alternativu, vítání občánků. Dá se prostě říci, že se snažíme přivítat již novorozené dítě mezi nás, už od malička mu dávat pocit, že někam patří. Chápejme to ale spíše jako takovou nabídku katolické církve, ne všichni ji samozřejmě využijí. Na rozdíl právě od většiny protestantů, my umožníme vstup mezi nás již od několika týdnů po narození. Ale jak už jsem řekl, není to jediná podmínka pro spasení. Naše církev říká, že ti, co neměli šanci poznat naši víru, mohou být taktéž mezi spasenými, pokud žijí podle svého svědomí. Mezi těmito, řekněme extrém, znám i ty, kteří se nechali pokřtít v pozdějším věku a někteří z nich se stali i kněžími. Na druhou stranu, být křesťanem, tedy pokřtěným už od narození, neznamena vždy dojít ke spasení. Zde si myslím, že katolická církev trochu zaostává za těmi protestantskými, neboť jedna věc je nového člověka přijmout a věcí druhou je s ním pracovat, pečovat o něj. A pokud budeme vypadat stále jako ceremoniáři, pokud nám budou rozumět jen ty starší ročníky a ti mladí nás budou brát jako církev pro staré, jako něco, co pro ně bude zajímavé, až už budou staří na kariéru a požitky dnešního světa, pak začneme vymírat, protože o nás mladí přestanou mít zájem. A pak náš postoj vůči těmto lidem neznamena podporu, ale spíše je odradí. U mladých jsme, řekněme slavili velké úspěchy za totality, kdy jsme byli hlasem jiným, než

byl oficiálně vtloukaný světonázor, kdy jsme byli něco nového a poutavého. To už ale dnes neplatí.

Výzkumný vzorek č. 5

Uvedené odpovědi měly napovědět, do jaké míry jsou schopni dotazovaní pojmout výchovu ne jako nátlak, ale přirozené vedení. Všichni se shodují na tom, že chtějí předat víru jako nejvyšší hodnotu, ale zároveň k tomuto chtějí mít souhlas rodiny dítěte. Je tedy šance, že pokud by se křesťané podíleli na vzdělávání i ateistických dětí, mohlo by být výsledkem předání základních morálních a etických hodnot jako nutnosti a biblického učení jako alternativního názoru. Protestanté tu mají trošku výhodu, musí sami bibli pochopit, u katolíků je třeba nacházet jedince, kteří jsou ochotni nejen prezentovat cizí názor, ale vytvořit svůj vlastní a jako názor ho dále i předat.

5.1.3 Schopnost poradit v partnerských a výchovných problémech

„Před tím, než jsem se oženil, jsem měl šest teorií, jak vychovávat děti. Nyní mám šest dětí a žádnou teorii.“ John Wilmot²⁰

Výchova je v první řadě otázkou prostředí rodiny, v níž jedinec vyrůstá. Dalšími činiteli jsou škola, přátelé a v případě věřící rodiny samozřejmě i církev, ať už jsou to katecheti (vyučovatelé náboženství), kněží (případně pastoři) nebo okolní věřící. Samozřejmě největší důvěru by měli mít členové církve v osoby výchovou pověřené. Právě zde vyvstává otázka, do jaké míry jsou schopní katoličtí kněží chápat problémy partnerské a dětské, když nejsou schopni čerpat zkušenosti z vlastní rodiny. Výhodu mají v tom, že součástí jejich přípravy na kněžství je studium psychologie, takže by měli být schopni nápomocni stejně jako běžní psychologové s titulem, což může chybět u některých představitelů protestantských sborů. Ti naopak můžou čerpat z vlastních zkušeností, neboť rodina je pro ně jedním ze základních smyslů života. Mohou tedy prezentovat i vlastní podobné situace, ale protože ne všichni mají psychologické vzdělání, nemusí být schopni

---

²⁰ John Wilmot, 2. hrabě z Rochesteru (1647 – 1680), básník a dvořan krále Charlese II

udržet hranici mezi problémy věřícího a problémy vlastními. Mohou tedy naopak jedinci přitížit.

U katolíků je ještě jeden bod, který může komplikovat možnosti výchovy – odmítání ordinace žen. To znamená, že ženě, která by ráda jako vysvěcená fungovala výchovnou formou, je tato cesta katolíky znemožňována. Přitom to není nic, co by bylo přímo přikázáno Ježíšem apod., ale je to otázka rozhodnutí římskokatolické církve jako takové.

Ve věci schopnosti být spolehlivý rádce v partnerských a výchovných situacích jsem dostala tyto odpovědi:

V dřívější době bývali učitelé nebo učitelky nesezdanní, protože jejich povolání bylo celoživotním posláním. Neslibovali celibát, tenkrát vystudovat určitý směr znamenalo dělat to celoživotně. Svým způsobem to tedy bylo podobné kněžím. Dnes tito čerpají hodně zkušeností z rodiny, ve které vyrostli a samozřejmě kněz jako takový tráví poměrně hodně času ve zpovědnici a tam se seznamuje i s tak těžkými věcmi, o jakých se lidem v manželství ani nezdá. Samozřejmě taky nemusí lékař onemocnět určitou nemocí, aby byl schopen ji léčit. Co se týče protestantů, tak samozřejmě by neměl být problém, aby si udrželi odstup, ale taky nemusí být na škodu předávat zkušenosti z vlastních problémů. Samozřejmě musí mít plně na vědomí, že lidé, se kterými se setkávají, jsou jiní, než jejich vlastní partner nebo děti.

Výzkumný vzorek č. 1

Dobrou zprávou je, že ordinace žen se už projednávala na druhém vatikánském koncilu, bohužel to byla jedna z věcí, která neprošla. Co se týče poradenství v rodinných problémech, taky zastávám názor, jak do toho může vidět ten, kdo rodinu nemá. Samozřejmě ale mohou být služebníci, kteří rodinu nemají z jiných důvodů, my sami jsme třeba na dítě čekali osm let. Tyto a jiné důvody být mohou a stejně daný člověk výchovně působit může, nechci říkat, že kdo nemá děti, nemůže je vychovávat. Myslím ale, že máte pravdu, že mohou chybět zkušenosti, my sami jsme měli alespoň základ v partnerském vztahu. Nicméně, už i u katolíků v dnešní době začínají sloužit ženy, katolická fakulta má pro ně otevřený obor, kde je připravuje na práci s dětmi na školách, s mládeží apod. My

v souvislosti s kurzy Alfa²¹, spolupracujeme s jednou řádovou sestrou z Prahy. Prostě mi ale přijde velice zvláštní, když mají mluvit do výchovy kněží bez partnerských a rodičovských zkušeností, protestantské sbory to tak nemají. Co se zanášení vlastních partnerských problémů týče, tak to se samozřejmě musí, to odborník dělá. Nesmí to být tak, že ho to ovlivní, ale jako příklad to použít může, přesně takto to funguje i u psychologů. Pokud my řešíme krize v manželství nebo děláme předmanželskou přípravu, mluvíme o svých zkušenostech, ale nemůžeme na účastníky vylévat něco, co jsme si sami mezi sebou nevyřešili.

Výzkumný vzorek č. 2

Mnoho věcí, co Bůh učinil, nemusí člověk chápat, je nutné pouze věřit. Jeden z důvodů, proč se kněží nesmí ženit, je majetek. Z pověření biskupství můžeme být dnes tady a zítra jinde a toto není z hlediska zabezpečení rodiny zrovna ideální. Pak je samozřejmě otázka i kněžské služby jako takové – být knězem znamená být plně oddán Bohu a věřícím a pak člověk musí buď' odbýt rodinu, boha anebo věřící. Každopádně toto je rozhodnutí naší církve a církev jako taková ho taky může zrušit. Co se ale týče poskytování rad, tak je to podobné jako u doktora. Nemusíme zažít na vlastní kůži to, v čem potřebujeme poskytnout poradenství. Jinak máme samozřejmě různá setkání s psychology a psychiatry, kde se od nich učíme a posouváme právě v těchto věcech.

Výzkumný vzorek č. 3

V bibli je napsáno, že biskup má být jedné ženy muž a celibát je pro mne tedy tak nějak nebiblický. Tady se spíše projevuje tradice. Tady se naše církev právě vrátila k biblickým pramenům. Já si osobně vážím kněží, kteří dokáží žít podle celibátu a stejně tak lidí, kteří fungují podle bible i v manželském životě – např. pokud někdo zklame, co se týče rodiny a rozvede se, měl by církev opustit. Já jsem takový kněz v naší církvi, mám stejně jako další na starosti pastorační a považuji za dobré, že máme zkušenosti s výchovou dětí, s manželstvím a dokážeme při radách vycházet nejen z teorie, ale i z praxe. Nicméně,

---

²¹ Evangelizační kurzy rozšířené po celém světě

samozřejmě to neznámá, že bychom nutně byli lepší psychologové, než katoličtí kněží, všichni jsme jen lidé. Pastor by měl v první řadě naslouchat, ne mentorovat.

Výzkumný vzorek č. 4

Předně k celibátu – důvodem zavedení celibátu není, jak se někteří domnívají, pouze majetek. Nejde zde o zabránění dědění majetku, který patří církvi. Celibát vychází z pozitivních zkušeností z mnišských řádů a taktéž, aby se kněz mohl plně věnovat svému poslání. Nemyslím si, že celibát je něco naprosto nepřirozeného, někteří lidé si jej i v dnešní době volí jako náplň svého života, prostě se rozhodli být single. Taky si nemyslím, že je to např. jediná cesta pro ty odlišné (byl divný, tak šel do semináře). Ani to, že celibát by byl příčinou skandálů se zneužíváním dětí, či snad že by dokonce měnil sexuální orientaci, jak se někteří mylně domnívají. Myslím, že celibát měl své velké opodstatnění hlavně v minulosti, ale i dnes je velmi důležitý. Nicméně, je to pravidlo dané představenými naší církve.

Výzkumný vzorek č. 5

Jak katolíci, tak protestanté mi v rámci svých odpovědí naznačili, ať už chtěli nebo spíše nechtěli, jednu myšlenku – důvěryhodný psycholog, co se týče manželství a dětí, má titul. Je to člověk, který psychologii studoval a dokáže si udržet odstup. Minimálně by toto měli absolvovat katoličtí kněží, protestanté mají přece jen výhodu ve vlastní rodině, ale jak věřící, tak i ateisté by měli umět rozlišit, u koho se jedná spíše o přátelskou radu a kdo nabízí odbornou pomoc.

5.1.4 Sexualita ve víře – homosexualita, antikoncepce, potraty

„Produkt sexuální výchovy – panna s bohatými sexuálními zkušenostmi.“ Žarko Petan²²

Poslední otázka prezentuje asi největší rozdíl mezi světským a náboženským učením – je to vše související s lidskou sexualitou. Velmi odlišný výsledek nabízí jak první, tak i druhý

---

²² Žarko Petan r. narození 1929., Slovinský spisovatel a režisér

pohled. Obecný názor je takový, že sexualita je v církvi naprosté tabu. Dokladem toho jsou velmi často mladí křesťané (hlavně katolíci), protože sexualita nebylo oblíbené téma ani jejich rodičů. Většina ateistů, ale i katolíků se domnívá, že sex je něco naprosto nechtěného a pro život věřícího zakázaného. Svoji částečnou vinu na tom zřejmě má i povinný celibát u představitelů katolické církve a ti by samozřejmě měli být ostatním vzorem. Výhodu v tomto mají opět protestanté, kdy většina pastorů žije v manželském svazku a proto je i pohled na sexualitu velmi odlišný.

Jedním z nejvýznamnějších bodů, co se odlišného pohledu týče, je antikoncepce. Jedinou shodou je omezení jejího používání v manželství. Co se týče jednotlivých typů, tak protestanté rozhodně odmítají potratovou antikoncepci a dle jejich názoru se na tomto shodnou i s katolíky. Nicméně katolíci se tváří, že i přes inovace dané současným papežem je antikoncepce odmítána obecně a jedinou metodou ovlivnění velikosti rodiny je přirozené plánované rodičovství. To, v čem se shodnou církve je ale pohled na homosexualitu. Jsou ochotni přijmout tyto bratry a sestry, ale rozhodně ne homosexuální styl života. Berou je jako nemocné a někteří to přirovnávají k malomocenství – homosexualita je dle nich nevyléčitelná nemoc a tito nemocní by se rozhodně neměli podílet na běžném životě zahrnujícím rodinu a milostný život.

Vnímání otázky potratů má v životě protestantů i katolíků stejné místo jako praktikování homosexuality. Protestanté však na rozdíl od katolíků dávají přednost životu matky, než aby ten byl ohrožen. V tomto případě je potrat pouze nutné zlo a žena může do budoucna porodit třeba dalších pět dětí bez rizika.

Takto odpovídali jednotliví dotazovaní:

Globálně k antikoncepci – jsou metody nepřijatelné, které život likvidují nebo s ním kalkulují, pak diskutabilní, ale i metody doporučené. Samozřejmě bavíme se o tom, když řeší rodina mající čtyři, pět dětí a další dítě už by bylo neúnosné, tak zda antikoncepci použije nebo ne. Nemá smysl řešit muže, před nímž žádná žena není v bezpečí. Ten dělá takové věci, v porovnání s kterými je antikoncepce tím nejmenším problémem. Osobně nemám problém s tím, když člověk řeší prezervativ kvůli nezvětšování rodiny. Ano, jsou tu metody PPR, ty ale nemusí fungovat všem a v této věci je rozhodně alibismus, když používá metody přirozeného plánování rodičovství žena, které vše perfektně funguje a děti nechce, třeba s ohledem na kariéru. Církev samozřejmě sama chápe, že např. Evropa vymírá, a proto rozhodně stojí za tím, aby rodiny děti měly. Otázka homosexuality je v současné

době brána jako moderní trend. Vždy, když se začala propagovat, došlo k rozpadu společnosti. Příkladem je nám i Římská říše, kde tento trend byl velmi oblíben a konec této společnosti byl neslavný.

Výzkumný vzorek č. 1

Katolicky oficiální pohled je žádná antikoncepce, to ale neznamena, že by to tak bylo v praxi. My se určitě shodneme s ostatními, že potratovou antikoncepci nedoporučujeme, ale nikoho nekontrolujeme, jestli to tak dělá. V rámci vzdělání a výchovy podporujeme PPR, symptotermální metodu²³, bariérovou nebereme jako problém, ale určitě nevěřím tomu, že se Bůh zlobí, když se zabraňuje otěhotnění. Spekulatívni věci bereme tu, když porod dítěte ohrožuje život matky nebo taky třeba to, když my sami máme dítě z IVF²⁴. Pokud se podíváme na antikoncepci, tak třeba prezervativ v rámci manželství není rozhodně problém, samozřejmě jiná věc je předmanželský sex, tady je už ten sex samotný problémem. S potraty rozhodně nesouhlasíme, tedy ani s potratovou antikoncepcí.

Výzkumný vzorek č. 2

Naše církve a stejně tak my, její členové, bere lidský život jako něco jedinečného. A samozřejmě se dá diskutovat, od kdy je člověk člověkem, jestli hned po početí, jestli až narozením... Ale stejně tak se dá o člověku diskutovat i po narození, protože plod se přece třeba, co se týká myšlení, od novorozeněte neliší. Prostě od početí je to boží tvor, jedinečná genetická informace, něco nového a jedinečného. Rozhodně jsme tedy proti potratům. Otázkou je samozřejmě stav, kdy je porodem ohrožen život matky, život je prostě roven životu. Co se antikoncepce týče, zde je spíš otázka ne co, ale proč. Vždyť jedno z přikázání je Nepokradeš, ale pokud matka potřebuje nasytit své děti... Antikoncepce nemusí být hřích, pokud může zachránit něco jiného. Například, pokud jeden z manželů antikoncepci vyžaduje a hrozí třeba i rozpad rodiny, pak samozřejmě antikoncepci nevnímám rozhodně jako problém. A konečně – homosexuálové. Nikoho neztracujeme, bereme to prostě jako nemoc. Nemyslím si, že je to něco léčitelného, možná bych to přirovnal k malomocenství.

---

²³ Symptotermální metoda určuje plodné a neplodné dny ženy na základě hodnocení znaků plodnosti.

²⁴ IVF - in vitro fertilizace, oplodnění vajíčka mimo tělo

Malomocní taky nebyli zavržováni, ale z povahy své nemoci se museli vyvarovat kontaktu se zdravými lidmi a žít odděleně. Je ale taky otázkou, zda je to opravdu nemoc nebo je to dáno výchovou, případně okolní společností. Osobně si myslím, že nemalá část homosexuálů jsou spíš jen experimentátoři.

Výzkumný vzorek č. 3

Svým způsobem se o antikoncepci mluví už v bibli – příběh o člověku jménem Onan, který měl zplodit dítě manželce svého zesnulého bratra (dle pravidel), ale nechtěl a místo toho pouštěl semeno mimo lůno. Bible samozřejmě primárně mluví o citovém vztahu, ale např. Píseň písní pojednává o milostném vztahu muže a ženy. Nejsme tu kvůli neustálému plození dětí, ale sex je přirozenou součástí manželství. I proto lékař Šipr vytvořil metodu plodných a neplodných dnů, není proto třeba technických výtvarů, pokud je člověk zdravý. Etickým problémem samozřejmě není ani mechanická ochrana. My vedeme děti k zodpovědnosti a samozřejmě se snažíme, aby se sexem zabývaly až po svatbě. Co se homosexuality týče, myslím, že z velké části je to i získané, díky přístupu k pornografii, kde už jim může přijít heterosexualita nudná. Osobně si myslím, že i s nějakou deviací se dá žít čistě. Ono pokud dnes budeme žít homosexuálně anebo nebudeme mít děti i třeba proto, že je nechceme, bude Evropa do třiceti let muslimská. Osobně беру homosexuály (ty od narození) jako hendikepované. Snažíme se jim pomáhat, ale oni se začínají uzavírat do takových ghett, žijí mimo společnost, soustřeďují se mezi sobě podobné.

Výzkumný vzorek č. 4

Homosexualita jako taková má různé důvody. Jedním z nejdůležitějších je deprivace z dětství. Homosexuální orientace může (ale nemusí) vést k homosexuálnímu jednání, což už je, na rozdíl od orientace samotné, z našeho pohledu hřích. Homosexualita je podle nás do jisté míry léčitelná. Taky ne každý se musí homosexuálně projevat. Zažil jsem i člověka, co se ve svém pozdějším věku rozhodl nechat se pokřtít a projevil vážný zájem i vstoupit do semináře a tuto svoji situaci se mnou konzultoval, neboť si byl vědom svojí homosexuální orientace a obával se, že mu tuto cestu církev neumožní. Homosexuálové jsou tedy podle nás taktéž milované děti boží, je pouze otázkou, co se svojí orientací udělají.

Co se samotné sexuality týče, tak postoj k ní bychom samozřejmě měli mít přirozený a normální. Rozhodně by sexuální chování nemělo být něčím nutným a určeným pouze k plození dětí, ženy přece nejsou továrny na děti. Je tu třeba šestinedělí, kdy by muž měl být zdrženlivější, ale v ostatním manželství je aktivní sexuální život naprosto přirozený. Samozřejmě je v tomto církev považovaná za zastaralou – neustále se ozývají hlasy, abychom modernizovali, abychom hlásali předmanželský sex jako normální, abychom povolili svatby homosexuálů a postavili homosexualitu rovno k hetero. Ale modernizovat se dá přece úplně vše – nepřijdou vám třeba Archimedovy zákony už značně zastaralé? Co třeba Darwinova teorie? Nechtělo by to už konečně nějakou změnu?

A konečně antikoncepce – je zvláštní, že dnes chceme učit používat antikoncepci ty děti, co si ještě neumí zavázat tkaničky. Jedna věc je druh použité antikoncepce, druhou věcí je důvod jejího použití. Slyšel jsem názor, jestli není nezdravé být sexuálně zdrženlivý. Osobně mi přijde zdraví daleko škodlivější vést v tomto nezřízený život. Samozřejmě, když se tedy bavíme s někým o antikoncepci, tak je to v rámci manželského života. Setkávám se s různými důvody – nejčastějším je možnost aktivního sexuálního života bez rozrůstání rodiny do takové míry, kdy už je to nad rámec možností. Preferujeme zde samozřejmě metodu přirozeného plánování rodičovství, na druhé straně rozhodně nesouhlasíme s hormonální antikoncepcí. Protože pokud se na to díváme tak, že matka příroda měla se vším nějaký záměr, tak hormonální antikoncepce vlastně ženu do určité míry okrádá. Sice zabrání otěhotnění, ale něco to stojí.

Výzkumný vzorek č. 5

Odpovědi na poslední otázku se zdály být jedny z nejdůležitějších, neboť právě v sexualitě a pohledu na ni je obecně vnímán nejhlubší rozdíl mezi náboženstvím a ateismem. Lidé vychovaní v křesťanské víře mají obecně velmi špatné povědomí vůbec o existenci nějaké sexuální výchovy. Je zvláštní, že co se týče této oblasti, mají v ní, z hlediska dobra a zla jasněji protestanté než katolíci, hlavně co se týče porovnání teorie a praxe. Zatímco, dle slov pastorů, mladí katolíci na sexualitu pohlížejí moderněji, protestanté se daleko více snaží pravidla dodržovat. Nicméně, jak naznačily obě strany, sex rozhodně není něco zakázaného nebo špatného, jde jen o to, jak si s tím člověk poradí. Zde to bylo hodně o lidech. Obecně se opět, jako u otázek uvádění dětí do víry, dá říci, že je třeba volit ty správné pedagogy. A to ty, kteří k sexualitě budou přistupovat ne jako k věci, o které se nemluví, ale jako k něčemu, co má člověk jako dar a jsou schopní dítěti vysvětlit, proč by

s ním měl nakládat určitým způsobem. A to vysvětlení samozřejmě nemůže být stylem, protože to ten někdo řekl, ale pedagog sám musí chápat význam různých vysvětlení a podle svého chápání toto prezentovat dále.

5.2 Další práce týkající se tématu křesťanství a pedagogika

5.2.1 Pedagogika očima vysokoškolského studenta a protestanta

Významnou inspirací se pro mne stala mimo jiné diplomová práce Bc. Pavla Popovského, studenta Brněnského Institutu mezioborových studií pod Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně. Bc. Popovský se v této práci zaměřil na Morální a sociální aspekt křesťanství a mimo jiné zde zkoumá křesťanské řešení naplnění základních lidských potřeb, a to jak v rovině tělesné, tak i duševní a duchovní. Jeho práce je zajímavá i z pohledu, že je sám praktikující křesťan (zřejmě protestant), proto se dá říci, že je mým naprostým opakem a jeho práce mi nabízí opačnou stranu pohledu na křesťanství jako takové.

Práce studenta popisuje základní pohled křesťanství na člověka jako tvora plného různých potřeb, ať už fyzických nebo duševních (a duchovních). Velmi podrobně se zabývá základní podstatou člověka, ne tedy pouze jeho tělesem nebo duchovnem, ale komplexní osobností. Není to o tom, jak se s vlastní existencí vypořádat a být dobrým křesťanem, ale jak i křesťanství může pomoci být lepší. Náboženství zde tedy není pouze cílem, ale odpovědí na jednotlivé kroky. Nově tedy není člověk hříšníkem, který by měl žít podle určitých pravidel a snažit se potlačovat svoji světskou stránku, ale tím, kdo je bohem bráný jako celek, včetně svých nedostatků. Student zde má evidentně velkou výhodu v členství u protestantské církve, kde se přece jen náboženství zaměřuje daleko víc na jedince než na církvev jako takovou.

Bc. Popovskému se podařilo velmi dobře představit křesťanství (náboženství) jako odpověď na lidské potřeby. Nejde zde jen o to něčemu věřit, ale o veškeré potřeby fyzické, duševní i duchovní, sexu nevyjímaje. Samozřejmě člověk není veden k tomu, jak se svými potřebami nechat ovládnout, ale jak je smysluplně naplnit. A není to jen o radách, ale o přímé nabídce pomoci.

Toto vše a další faktory mne právě přivedly k mojí práci. Jednou z věcí totiž je odpovědi nabídnout, druhou jak je nabídnout. Pokud má totiž křesťanství opravdu co nabídnout, mohlo by předávání těchto informací opravit špatný mediální obraz a učinit z církvev nejen výchovného pomocníka, ale partnera pro každodenní život. Nejdůležitější a nejefektivnější

cesta je samozřejmě v rámci výchovy dětí a mládeže, proto jsem se pokoušela najít cestu, jak by se mohlo křesťanství do pedagogiky zapojit.

5.2.2 Nejvýznamnější pedagog v historii československé katolické církve

Dalším stimulem k prozkoumání možností participace křesťanských představitelů na pedagogice bylo zjištění, že katolická církev k tomuto kdysi měla velmi blízko. Konkrétně prostřednictvím kardinála Františka Tomáška, jehož sociálně pedagogický přínos podrobně prozkoumala ve své diplomové práci Ludmila Zvěřinová, studentka katedry sociální pedagogiky při Pedagogické fakultě na Masarykově univerzitě.

Uvedená diplomová práce se detailně věnuje jednak životu Františka Tomáška, jednotlivým etapám od narození přes dětství, dospívání, dospělost až ke sklonku života, ale hlavně prezentuje jeho velké schopnosti pedagoga. Působení kardinála Tomáška znamenalo jednu z prvních možností, kdy katolické náboženství mohlo v Česku opravdu nabídnout spolupráci na výchově dětí a mládeže, neboť František Tomášek byl v tomto jeden z největších křesťanských odborníků.

Jak uvádí Ludmila Zvěřinová, pedagogický talent kardinála Tomáška byl objeven již při jeho katechetickém působení v letech 1927 – 1934 a právě na konci svého působení byl povolán na místo asistenta pedagogiky do dnešního kněžského semináře v Olomouci. Po jeho uzavření nacisty v roce 1939 se vrátil k působení na pozici katechety a následně, v roce 1940 se vrátil alespoň do alternativní verze semináře, opět přednášel katechetiku a pedagogiku a dozoroval nad vyučováním náboženství v šesti moravských okresech. Do semináře se vrátil ihned po jeho znovuotevření v roce 1945. O čtyři roky později byl vysvěcen na biskupa a roku 1977 byl vysvěcen na arcibiskupa. Během svého života byl i zatčen, bez soudu poslán na nucené práce, zúčastnil se volby papežů Jana Pavla I. i II. a podílel se na přípravě první návštěvy Jana Pavla II. v Československu. Byl znám i pro svůj velký boj s komunismem.

Kardinál František Tomášek měl, pro mou práci, velmi důležité základy – jednak v pedagogice, konkrétně katechetice a jednak v katolické církvi. Pokud byl tento člověk a pedagog pro církev opravdu tak významný, jak dnešní představitelé tvrdí, je otázkou, proč se církev nesnaží vychovávat po jeho vzoru další podobné následovníky. Vždyť by mohlo velmi změnit vnímání církve a jejího učení mladými lidmi. Nejen, že by církev byla schopná lépe pracovat se svými mladými ale navíc by se mohla přiblížit i ateistickému okolnímu světu.

Kardinál František Tomášek byl nejen pedagogem, on sám se zaměřil i na výchovu dalších pedagogů Jeho kniha Pedagogika se snaží oslovit právě budoucí i současné vyučující a posunout je v rámci efektivnější výchovy dětí a mládeže. Pevně věřím, že tuto knihu četla velká část ateistických pedagogů i protestantští pastoři a samozřejmě velká část laiků, třeba rodičů. S ohledem na získané odpovědi od katolických kněží a vůbec celé fungování římskokatolické církve navenek se však nedomnívám, že by ji v kněžských seminářích zařadili jako povinnou četbu.

6 ZÁVĚR

“Náboženství je považované normálními lidmi jako pravdivé, moudrými jako chybné a vládcí jako užitečné.” Seneca the Younger²⁵

Cílem mojí bakalářské práce bylo zjistit, zda může fungovat spolupráce mezi křesťanskými a ateistickými pedagogy a jak nebo zda vůbec může být tato spolupráce prospěšná. Předně musím říci, že jsem sama vyrůstala v ateistické rodině a víra a věci s ní související nepatřily úplně do oblastí mého zájmu. S církvemi jsem se nesetkávala ani v teoretické, ani v praktické úrovni a v rámci praktického výzkumu byla pro mě většina věcí nová. Samozřejmě nelze nevnímat různé postřehy médií převážně ohledně katolické církve a přesně v souladu s dnešním běžným fungováním různých mediálních kanálů, pozitivní informace a zprávy zde očekávat nelze. Praktický výzkum tedy pro mne znamenal i do určité míry výzvu – zanechat vlastních předsudků a pohlížet na všechny zúčastněné a jejich názory objektivně. Právě zmíněné skandály a vůbec fungování církve prezentované médii, ať už jde o zneužívání dětí, požadavky na vrácení majetku, který sami získali v minulosti ne úplně legální cestou a další z mého pohledu nepřispívají k tomu, aby dnešní školství nebo rodiče sami měli sebemenší zájem o účast křesťanských pedagogů na výuce jejich dětí.

Proto jsem se snažila zjistit, jak na toto pohlízejí samotní představitelé této církve a jak si oni sami připouštějí právě podílení se na výchově ateistických dětí a mládeže. Nicméně, katolická církev není církví jedinou. A samozřejmě, pokud máme diskutovat o spolupráci pedagogů ateistických s těmi křesťanskými, je účast další církve v rámci tohoto výzkumu nejen prospěšnou, ale prakticky nezbytnou. Nejde tu jen o to, že by mohly ostatní církve tu katolickou plně nahradit, ale měly by spolupracovat. Výzkum se tedy snaží srovnat rozdíly ne dvou, ale rovnou tří stran.

Dokonce ani pohled na církev protestantskou, která má ve srovnání s tou katolickou příznivější mediální obraz, není tak úplně jednoduchý. Na tuto církev se totiž nelze dívat, jako na jednu církev, existuje zde větší množství různých sborů, každý s odlišným zaměřením. Tento stav nutí k zamyšlení, zda je tedy optimální nabídnout tuto spolupráci

---

²⁵ Seneca the Younger, 4.stol. př. n. l., římský stoický filozof, státník, dramatik

právě protestantům, když na první pohled se jejich přístup může lokalitu od lokality významně lišit.

Cílem této práce tedy bylo shromáždit poznatky, zda může být křesťanství jako takové ideálním partnerem při výchově dětí a mládeže, zda by dokázalo do jisté míry suplovat a rozšířit současné vzdělávání a zda je vlastně i vůle ze strany křesťanských pedagogů „zabývat se“ ateistickými dětmi a mládeží. Velmi zajímavé bylo zjištění, jakým způsobem se podařilo zapojit křesťanství do běžného školského vzdělávání na Slovensku – zde se náboženství stalo dokonce povinně volitelným předmětem a zařazeným do běžného školního rozvrhu. Historické důvody tohoto stavu nejsou s ohledem na rozdílnost myšlení Čechů a Slováků tak podstatné, tento výzkum nemá za úkol hledat cestu ke změně pojetí náboženství vládními představiteli, ale snaží se dát směr, zda má smysl sbírat v budoucnu podklady pro navržení této změny právě na vládní úrovni.

Jelikož jsem potřebovala získat konkrétní názory jednotlivých představitelů, kteří se již nyní podílejí alespoň v rámci vlastních „oveček“ na výchově a protože jsem v této oblasti neměla hlubší (pozitivní) povědomí, zvolila jsem pro výzkum kvalitativní formu. Právě tato cesta mi pomohla pochopit vnímání dané problematiky konkrétními lidmi a nestavět výsledek jen na základě nějakého zprůměrování krátkých stručných odpovědí, kdy bych stejně zřejmě získala pouze lehce upravenou reprodukci vedení jednotlivých církví. Dotazovaní tak dostali optimální prostor, aby mi osvětlili svoje odpovědi. Samozřejmě některé z nich byly v duchu, pro náboženství tak typickém, (je to tak, protože to tak je), ale v dalších otázkách jsem dostala poměrně zajímavou osvětu. Díky odpovědím jsem se snažila určit oblasti, které by mohly být alespoň částečně svěřeny právě zástupcům křesťanských církví a ty oblasti, kde jejich účast už není tak vhodná. Jako první je ale třeba se podívat, jak vůbec výchovu vnímají jednotliví zástupci.

Co se týče protestantů, zde jsem byla překvapená jejich přístupem. Některé sbory si výchovu dokonce vytyčily jako hlavní náplň svojí ekumenické práce. Jejich přístup se poměrně liší, co se týče dospělých a dětí. Mají pro ně dokonce vyčleněny vlastní pastory a i jejich obřady jsou zvlášť pro dospělé a zvlášť *pro děti*. Dokonce právě obřady určené nejmenším jsou ještě rozděleny na školní, předškolní atd. Dá se tedy říci, že si velmi dobře uvědomují velkou rozdílnost přístupu k jednomu člověku různého věku.

Tímto si již nejsem tolik jistá u největší křesťanské církve, a to římskokatolické. Toto společenství, čítající dnes u nás naprostou většinu křesťanů, sice pohlíží na všechny jako

na tvory boží, s určitou nadsázkou se dá říct ale, hlavně co se týče pohledu pedagogického, že jako na tvora božího pohlíží na celé lidstvo. Je pravda, že tento postoj je velmi chvalitebný, že podle jejich filozofie může být spasen každý, že je jejich církev otevřená komukoli, že svoji pomoc nabízí i nečlenům... nicméně nemám úplně pocit, že by v rámci pedagogiky dokázali odlišit člověka dospělého a dítě. Právě katolíci vzbuzují pocit, že, protože jsou největší a nejstarší církví, berou svoje učení tak samozřejmě, že jim úplně nedochází dětské potřeby, že poradenství a komunikace by měly být odlišné. Zřejmě se v tomto spoléhají příliš na rodinu, že jejich, mnohdy i dospělému nesrozumitelné učení, přetlumočí svým potomkům. Dotázaní sice mluvili o výchově, ale bylo poznat, že se speciálně na mladší nezaměřují. I mediálně aktivní členové katolictva kritizují právě neschopnost církve komunikovat s mladými lidmi. Dokud nebudou katolíci schopní lépe komunikovat s mladými, není otázka spolupráce v pedagogice úplně aktuální.

Dalším cílem mého výzkumu byla jednotnost výchovy. Samozřejmě toto do jisté míry souvisí s předchozím tématem - jestli se protestanté přímo zaměřují na děti a mládež a katolíci ne, bude přístup k nim mírně odlišný. Dotýkalo se to, ale hlavně pohledu na věci jako jsou sexualita, manželství a podobně a podobnost jejich smýšlení vůči ateistům. Protože i kdyby měli křesťanští představitelé na starosti pouze morální nebo etickou výchovu, musí se počítat s tím, že děti se budou ptát. Zde možná není úplně nejdůležitější převzít teorie prezentované ateisty, ale umět toto přednést jako názor a ten vlastní nabídnout pouze jako alternativní teorii, to znamená schopnost nenutit ostatním svoje přesvědčení. V tomto mohou mít křesťané naopak výhodu - oni sami byly vyučováni teorií světskou, ale zároveň za svou přijali tu biblickou. Takže sami dobře vědí, že průkaznost obou je velmi podobná té o strunách a bodech a je to o víře. Bohužel, často je od víry k fanatismu jen krůček a tedy by bylo třeba jednotlivé osoby dobře vybírat. Osobně v tomto bych volila spíše opět protestanty, kteří mají k výchově z podstaty své církve mírně liberálnější postoj a jsou schopní své názory lépe vysvětlovat.

Jedna z dalších věcí, která se týkala hlavně katolíků, byl pohled rodičů a vůbec žen v rámci výchovy. Zde bylo konečně příjemnější překvapení a to v tom, že katolíci už se snaží zapojit právě i ženy a poskytnout jim ideální zázemí v podobě pedagogického oboru na kněžské fakultě. Pozitivní informací bylo, že církev i v minulosti, a to v ne úplně dávné době, řešila možnost zapojení žen i do kněžské služby, i když toto úplně "nedopadlo". Rozhodně jak celibát, tak i ordinace žen jsou v rukou Vatikánu a protože toto nemá úplně biblický podklad, je otázkou, zda se třeba tato situace jednou nezmění. Do té doby však,

pokud nebudou kněží absolvovat nějaký minimálně kurz zaměřený na psychologii dětí a práci s nimi, mohou být některé hlasy odpůrců participace katolíků na výchově dětí a mládeže oprávněně skeptické.

Mnou zjištěná data tedy ukazují, že na případnou spolupráci křesťanských a ateistických pedagogů je možná ještě čas. Pro začátek by protestanté mohli být alespoň úvodní podporou, pokud by se věnovali morální a etické výchově a část z nich by určitě dokázala zastat dětského psychologa, nicméně je otázkou, zda by to prošlo sdružením rodičů a přátel školy, neboť ač je křesťanství velmi roztržité a některé části se zdají být přinejmenším vhodné, veřejností to tak úplně asi nebude bráno a katolická negativní minulost, byť právě od ní se protestanté distancují, může jejich sbory poškodit, co se veřejného mínění týče. Katolíci mají ve spolupráci s ateisty na výchově dětí a mládeže asi nejdále a přes snahu např. Jana Pavla II., který měl velmi pozitivní vztah k mladým a dokázal je oslovit, nejsou stále ještě v tomto důvěryhodnými partnery. Určitě by to chtělo nějakou sebereflexi, a aby začali poslouchat kritické hlasy uvnitř svého společenství. Je jasné, že nelze předělat všechny představitele, ale možná by se v každém kraji našlo pár lidí ochotných hledat nové směry a na jejich základech se zbuduje nová část církve, která bude ideálním pedagogickým partnerem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Alberti, P. Světec Don Bosco, Olomouc, Matice cyrilometodějská s.r.o. 1999 ISBN
- [2] Campbell, R. Dr. Hledám svou cestu, Praha, Návrat, 1993, IBSN 80-85495-22-8
- [3] De Botton, A. Náboženství pro ateisty, Zlín, Kniha Zlín, 2011, ISBN 978-80-87497-48-7
- [4] Dokumenty katolické církve, Sekty a nová náboženská hnutí, Praha, Zvon, české katolické nakladatelství, 1997, ISBN 80-7113-207-1
- [5] Dokument Papežské biblické komise, Výklad bible v církvi, Praha, Zvon, české katolické nakladatelství, 1996, ISBN 80-7113-156-3
- [6] D Souza, D. Křesťanství a ateismus úplně jinak, Praha, Vydavatelství Ideál, 2009, ISBN 978-80-86995-11-3
- [7] Grygar, J. Svět vědy a víry, Valašské Meziříčí, Nakladatelství Aldebaran, 2002, ISBN 80-903117-0-9
- [8] Hendl, J. Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace, Portál, 2005, ISBN 978-80-7367-485-4
- [9] Kašparů, M. Do výšky volím pád, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství s.r.o. 2003, ISBN 80-7192-821-6
- [10] Pecka, D. Umění žít: katolická mravouka, Praha, Vyšehrad 1947
- [11] Petrosilo, P. Křesťanství od A do Z, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství s.r.o. 1998, ISBN 80-7192-365-6
- [12] Popovský, P. Bc. Morální a sociální aspekt křesťanství, Diplomová práce IMS, https://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/10706/popovsk%C3%BD_2009_dp.pdf?sequence=1, 21. 4. 2014
- [13] Zvěřinová, L. https://is.muni.cz/th/201901/pedf_m/dipl..doc, 23.4. 2014

